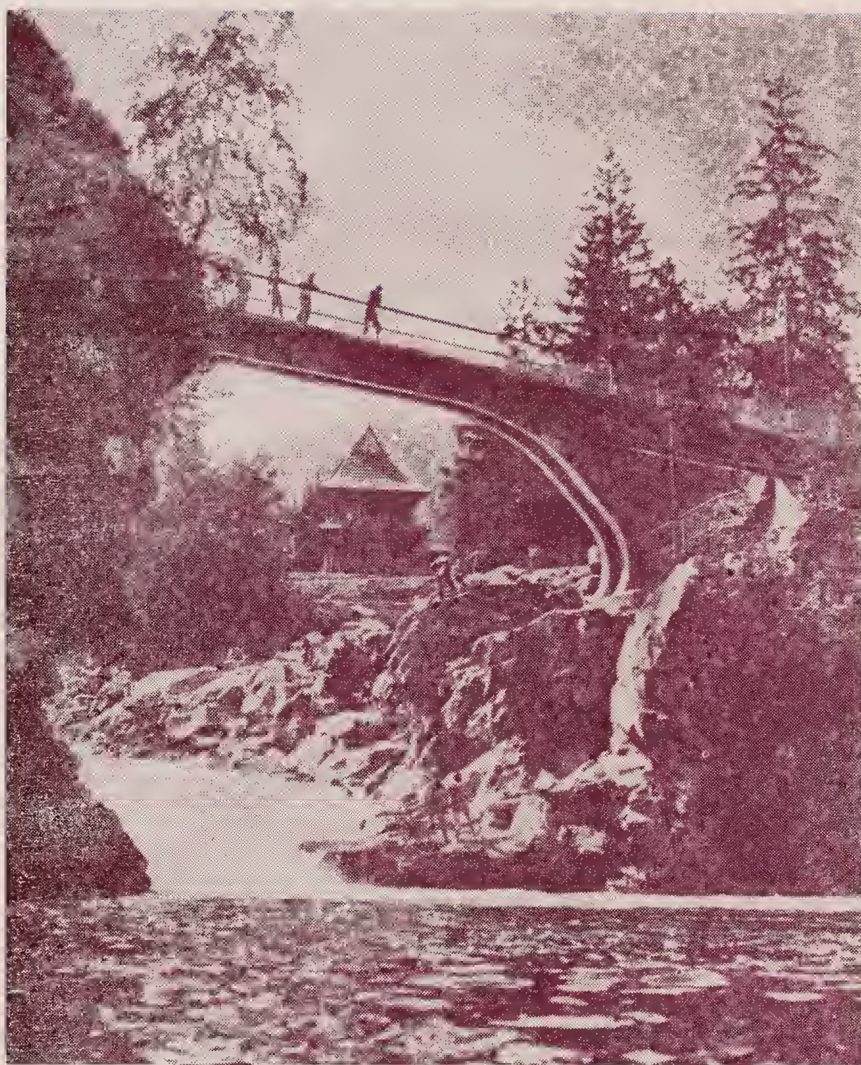
Самостійна Україна

СЕРПЕНЬ, 1967

INDEPENDENT UKRAINE

Прут біля Яремча

ЧІКАГО — НЬЮ-ЙОРК

САМОСТІЙНА УКРАЇНА
INDEPENDENT UKRAINE

2315 West Chicago Avenue
Chicago, Ill., 60622
Ukrainian Monthly
Edited by Editorial Staff
Editor in Chief Michael Panasiuk
Yearly subscription $5.00, single copy 50 cents.
Mailed at Chicago, Illinois.
Published by the
Organization for the Rebirth of Ukraine
Cooper Station P. O. Box 4
New York, N. Y., 10003

ЗМІСТ

ПРЕСОВИЙ ФОНД «С. У.»

М. Панасюк — 25 дол., М. Дякун — 10 дол., М. Фесенко — 5 дол., Др. П. Біланюк 5 дол., Ю. Т. — 5 дол., Ю.Шишак — 5 дол., Р. Лопачак — 5 дол., С. Кутний — 5 дол., Ф. Цимбалюк — 5 дол., А. Мельник — 3 дол., В. Баніт — 2 дол., Д. Салючок — 2 дол., В. Юрків — 1 дол., В. Пакош — 1 дол., В. Яремишин — 1 дол., І. Длиха — 1 дол.,

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

РІК XX СЕРПЕНЬ, 1967 Ч. 8(221)

КОМПЛЕКС МЕНШЕВАРТОСТИ І ЕКСТРЕМИ

В останньому часі, питання комплексу меншевартости в українців, деяка українська преса і поодинокі особи зактуалізували окремими статтями, як і публічними доповідями. Справа, безперечно, актуальна й варта уваги та обговорення.

Хоч проблема «комплексу меншевартости» само по собі суто психічної натури, то все таки відомо, що від людського психологічного наставлення, узалежнюється у великій мірі й практична дія у всіх площинах життя. Комплекс меншевартости є не тільки в українців. Ми мали змогу обсервувати, приміром американців в Европі. Хоч як потужна ця нація, зокрема матеріяльною культурою, все таки в обличчі духової культури Европи кожний американець має, більший чи менший, комплекс меншевартости. Це можна бачити в кожному кроці американців на лоні старенької Европи. І це зрозуміле. Ми бачили рівнож, протилежний, але такий, якщо не гірший комплекс — комплес більшевартости поодиноких народів. Та про нього сьогодні не приходиться говорити.

Говорячи про комплекс меншевартости в психологічній площині, хочемо тільки ствердити, що цей комплекс як і подібні в цьому вимірі, мають свої лікувальні засоби. В індивідуальному випадку, цьому служить відповідна лікарська спеціялізація. В національному змислі ролю цю сповняє національна провідна верства. В одному і другому випадку, лікувальний процес вимагає терпеливости, блискучої аналізи, продуманої до детайлів дії, безмежного такту і глибокого сенсу поодиноких заходів. У всякому разі процес цей виключає екстреми, радикальні засоби, скрайності.

В нас бо дехто пробує «лікувати» український комплекс меншевартости власне екстремами. Одні пропонують нам замикатися у своєму ґетто і живючи попередніми надбаннями, не допускати свіжих і нових вітрів часу. Дехто знову, заперечуючи повністю чи у великій мірі, наші історичні надбання, каже нам цілком достосуватися до модерного часу. Одне і друге, це скрайності, екстреми.

Не будемо ширше обговорювати першої течії, бо вияви її є дуже рідкісні. Життя само розв'язує належно проблематику цеї течії. Друга течія натомість, хоч висловлюється на еміґрації «білими круками», дуже небезпечна і шкідлива. Ці одиниці, під плащиком колосальних технологічних здобутків нашої доби і тенденції до універсалізму, намагаються «лікувати» комплекс меншевартости цілковитим рабством думки і чину української людини. Для цих людей наші історичні здобутки, зокрема 20-их і 40-их років, це «анахронізми», «дефензива», а нове покоління, мовляв, хоче жити і жити в офензиві. Для цих людей не існує жадна русифікація в Україні, мовляв, український народ самий «встидається говорити по-українськи». Треті, врешті, заперечують взагалі революційно - визвольну боротьбу, а радять ні менш. ні більш, як погодитися з наявним станом, їхати в Україну і там в рамках «найдемократичнішої» конституції СССР, домагатися своїх прав.

У відповідь писанням цих одиниць, дозволимо собі зацитувати один тільки уступ нової книжки Барбари Ворд п. з. «Націоналізм і ідеологія». Авторка відома українській еміґрації й нашим читачам з попередніх років, а названу вище її працю, постараємося зреферувати обширно в найближчих числах нашого жур-

налу. Так в першому таки уступі згаданої книжки читаємо:

«Сьогодні, перш за все ми потребуємо гнучкости і можливости руху. Це не значить, що маємо зрікатися своїх **принципів або віри** (Ці і дальші підкреслення наші), а прямо в добі великих наукових досягнень, мусимо передумати нашу філософію і бути готовими **з новими ідеями та свіжими думками, сприймати нашу стару правду і звичаї.** Нігде так не потрібне ясне мисленння, як в площині, де наша думка й звичаї, мають найглибші коріння. Можливо, що найглибпе закорінені вони в **нашому національному сенсі.».**

В якому національному сенсі і інтересі, згадані панове, прикриваючись українським комплексом меншевартости, пропонують українській громаді вище подані погляди, залишаємо до вирішення нашим читачам.

Коментатор

ПОДІЇ — БЕЗ КОМЕНТАРІВ

Польща: жидівське питання

Під повищим наголовком, американський тижневик «Тайм», від 18 серпня 1967 року приніс таку інформацію (передруковуємо в цілості):

«Хоч антисемітизм має довгу і ґвалтовну історію у Польщі, жиди становлять життьову і могутню частину теперішнього польського уряду. Як і в інших країнах Східньої Европи, корені польської комуністичної партії сягають далеко в 18-то сторіччя до керованих жидами (комуністичних) організацій. І так, як европейські комуністичні партії почали поростати в силу після І-ої світової війни, так зростав у них вплив жидів. Під час 2-ої світової війни і нацистської окупації багато польських жидівських комуністів схоронилось втечею до Росії — і багато з них вернулись разом із червоною армією, щоб зайняти високі становища у війську, таємній поліції і в адміністрації. Тому, хоч сьогодні є тільки 3- тисяч жидів у Польщі, вони є впливово розсіяні від політбюра вниз серед інтелектуальних шарів і польської преси.

Після рішення керівника партії Владислава Ґомулки зірвати дипломатичні зносини з Ізраїлем, в червні, на домагання Москви, серед варшавських поляків почав курсувати політичний дотеп із великою дозою гіркої правди: Тель-Авів помститься на Польщі, забираючи польський уряд назад...

Ґомулці, якого жінка є жидівка, цей дотеп не подобався. Із слабо завуальованим натяком на старі джерела антисемітизму в Польщі, він заявив: ізраїльська аґресія супроти арабських країн зустрілась з ентузіястичним прийняттям із боку сіоністичних кіл жидів, які є польськими громадянами і які навіть влаштовували алькогольні святкування з цієї нагоди. **Ми не бажаємо в нашій країні створення п'ятої колони.**

У країні, в якій 2.8 мільйонів жидів були вбиті не цілих двадцять років тому, це звучить як яскраве запрошення до (антижидівського) настрою. Ґомулка пішов дальше. В друк пішла анти-ізраїльська пропаґанда для розподілу серед збройних сил. Матеріяли були такі несмачні, що шеф (польського) летунства, його помічник у політичних справах (комісар) і шеф штабу польського летунства — ані один з них не жид — просто з моста відмовились розповсюджувати таку кольоровану пропаґанду. Всі три генерали, очевидно, не рискували б своїх становищ, якби не знали що за ними стоїть відповідна підтримка, але кілька тижнів тому назад Ґомулка звільнив усіх трьох із їхніх посад.

Після цього Ґомулка зорганізував у варшавському Національному Театрі величезні святкування з нагоди 23-ої річниці варшавського повстання проти нацистів, під час окупації. Головою президії став начальник поліції, генерал Тадеуш П'етржак, що пропхав резолюцію з таким текстом: «панівні кола Ізраїля тепер поєдналися з найбільш реакційними нео-нацистськими колами в Німецькій Федеральній Республиці (Західня Німеччина) — абсурд, здатний більше до непорозуміння як до піднесення антисемітизму в Польщі. Однак, не подавшись, опозиція до Ґомулки залишається твердою. Недавно, один із чільних польських ге-

нералів, Іґнаци Блюм, був звільнений із свого поста за відмову розповсюджувати анти-семітську літературу серед підлеглих собі військових частин. Документом опозиції стала також заява колишнього ізраїльського амбасадора в Варшаві, Дов Саттатг, який отримав 3,200 листів із словами підтримки від поляків під час кризи на Середньому Сході. Більшість з них були підписані і заосмотрені адресами — що доказує про поважну відвагу в країні, де цензор є таким звичайним явищем, як наріжна поштова скринька».

Стільки «Тайм». А ми не знали, що жиди були так сильно заангажовані в комуністичних організаціях Східньої Европи... Ми хотіли вірити жидівським заявам. Гайль Шварцбарт.

Конґо, Тшомбе, Конґо...

Чи знаєте, що в наші часи, в 20-му сторіччі, 160 людей білої раси, узброєних в ніщо більше, як машинові пістолі, може загрозити існуванню держави такої великої як Конґо? Це факт, і непоганим доказом цього є те, що під командуванням бельґійського плянтатора Шрамме, 160 білих наємників зайняли столицю східньої провінції Букаву, а Шрамме виставив десятидневний ультимат голові конґолійського уряду, генералові (недавно ще сержантові) Мобуту. Точки ультимату цікаві своїм змістом і своїм значенням, Шрамме вимагав від Мобуту, мурина, уневажнити позаочний і безпідставний засуд смерти на колишнього прем'єра Тшомбе, мурина, і дати Тшомбе місце у своєму кабінеті, впровадити лібералізацію і демократизацію режиму, якого познакою є недавній урядовий морд чотирьох міністрів, що не сподобались Мобуту і були повішені прилюдно після циркового засуду в столиці Конґо, Кіншаса (колись Леопольдвіль).

Сотня білих зайняла Букаву без бою, бо місцевий гарнізон конґолійської армії скинув однострої і в цивільному, залишивши всю зброю, втік із міста. До сотні Шрамме долучилось біля 2000 колишніх чорних жандармів із провінції Катанґа і сьогодні важко ще сказати, який оборот візьме ця перша біла, карно-визвольна експедиція в Конґо. Шрамме заявив що на випадок відкинення ультимату — що в міжчасі Мобуту зробив у дуже крикливій і мало змістовній промові до чорної товпи в Кіншаса — він помаршує на Катанґу, а може навіть розпочне овенсиву проти Мобуту.

Якщо конґолійська національна армія буде у зударі поводитись так, як у Букаву, то немає сумніву, що Шрамме свою обіцянку виконає — із успіхом.

Сам Мойсе Тшомбе покищо сидить ще в тюрмі в Альжирі, якого дуже лівий уряд торгується із президентом Мобуту, яку ціну взяти за колишнього прем'єра. І при тому всьому кольоровї, нові самостійні держави вимагають, щоб світ трактував їх серйозно. з повагою і з відповідним авторитетом.

Ніби незначна вістка...

Немітно майже для ока українських еміґраційних читачів, пресою пройшла коротенька інформація такого змісту: під час святкувань роковин Тараса Шевченка в Коломиї, Західня Україна, місцеві комуністичні власті заборонили співати Заповіт нашого великого національного пророка. Це все.

Але це не все. Бо в час, коли східньо-европейські сателіти великою мірою визначили Москві деякі межі в її паношенні, а в випадку Румунії навіть дуже вузькі межі, Україна, після Росії найбільша держава в конгломераті советської сфери впливів, не виявляє найменших познак в колах своїх же комуністів на якийнебудь леґальний чи нелеґальний спротив бажанням Москви. Ба, що більше, українські комуністи так глибоко вжились в шовіністичний дух московської чорносотенщини в Україні, що навіть вже з власної ініціятиви вбивають всякі натяки на щонебуть національне. Чи це діється згідно із старою правдою, що яничари краще мордували християн, як самі турки, чи це так глибоко закорінений страх, чи це таке безпрецедентне духове рабство українських комуністичних кіл в Україні — підлягає дискусії, але факт залишається фактом: щораз важче приходиться у світлі нових подій серед сателітніх держав Східньої Европи і їхнього протиросійського відруху пояснювати чужинцям у світі, що Україна всіма своїми силами бореться за свою волю. До тих сил повинні теж належати українські комуністи і то власне ті, що займають політичні становища. Бо наколи українські поети, письменники, драматурги, критики й інші інтелектуали, хоч і виховані та породжені в комуністичній системі, здобуваються на відкриття очей на правду і на опір проти безцеремонного московського топтання українських національних почувань — то слово теж і за українськими комуністами - політиками. Як не як, сьогодні в уряді України є урраїнські прізвища. Хіба не час прем'єрові цього уряду відкрити рота і сказати те, що переживають кожного дня і години всі 50 мільйонів українців, те, про що всі думають і багато починає говорити, те, що Україна, хай і комуністична, а таки не московська

провінція чи колонія?! Де є решти національної чести українських комуністів? Українські націоналісти воювали із зброєю в руках проти Росії і сьогодні ведуть підпільну боротьбу всіма можливими і практичними засобами. А де ж є українські комуністи, які офіційно, за кордонами України так славословлять український патріотизм своїх політичних організацій? Чи це вони добровільно дозволяють Москві здирати з України останню полатану сорочку, чи вони може «не бачуть» і «не усвідомляють» правди? Адже навіть «цигани» — як у нас популярно називали румунів — побачили російську і комуністичну правду, не згадуючи вже про Тіта, чи мадярське повстання, чи польські заворушення. Смерть Сталіна проминула в Україні так тихо, наче б ніщо й не сталося...

Але забороняти співати Заповіт Шевченка — якого співають навіть у Москві — українські комуністи вміють. І цим виставляють собі дуже ясне і виразне свідоцтво. І цим виразно відмежовують себе від України і українського народу, який вони хочуть заступати — а на що не мають найменшого морального права, навіть сьогодні.

Український народ таких речей не забуває. В нашій історії вже були пекельнії свята, і ми маємо враження, що якщо українські комуністи в Україні і за її кордонами не стануть з рації свого політичного становища в обороні прав України — що сьогодні є їхнім собачим обов'язком супроти крови, з якої вони походять — український нарід цілком заслужено справить їм також одне велике пекельнеє свято — щоб вжити слів нашого Пророка. Бо ми можемо респектувати політичні комуністичні переконання, але ніколи не будемо респектувати національної зради. Ясно, кому треба?

Проф. д-р Петро Стерчо

АДОЛЬФ ДОБРЯНСЬКИЙ БОРЕЦЬ ЗА ПРАВО САМОВИЗНАЧЕННЯ НАРОДІВ

(У 150-тиліття його народин)

Карпатські українці, а в тому й українці Пряшівщини, займали провідні становища в боротьбі поневолених мадярами й австріяками народів за свої національно - політичні права в часі «Весни Народів» у половині минулого століття. Сучасниками Тараса Шевченка, співосновника Кирило - Методіївського Братства з політичною програмою федерації вільних слов'янських народів на рівних правах, та народного пробудника Галичини о. Маркіяна Шашкевича — на Закарпатті були о. Олександер Духнович (1803 - 1865), Михайло Лучкай (1789-1843), Олександер Павлович (1819 - 1900), Михайло Балудянський (1769 - 1847), Юрій Гуца - Венелин (1802 - 1839) та лицар Адольф Добрянський.

Так як Іван Котряревський започаткував народницький рух на Полтавщині, вживаючи народної мови у писанні своїх літературних творів, так і «Руська Трійця» у Галичині (Маркіян Шашкевич, Яків Головацький та Іван Вагилевич) намагалися впливати на відродження українства Галичини вживанням народної мови з проповідниці у церкві, видаванням літературних творів народною мовою та наголошуючи етнічні особливості українців. З членами «Руської Трійці», зокрема із Яковом Головацьким, утримували дуже тісні літературні, релігійні та національно - політичні зв'язки закарпатські письменники, а зокрема Олександер Духнович та Олександер Павлович.

Та тоді, коли українські письменники різних областей України зверталися до народної мови відносних районів, закарпатець Михайло Матяцьків - Лучкай (родом із села Великі Лучки біля Мукачева) видав у Будині вже в 1830 році граматику української мови (в латинській мові), стверджуючи у вступі, що це з мова, якої вживають «крім Малої Руси (України під Москвою) і Польщі (Холмщина) головно в Галичині, на Буковині, а звідси за середнім хребтом Карпат, то є в горішній Угорщині, аж до Спішу». Годиться відмітити, що й інші поневолені слов'янські народи в першій половині XIX-го століття прямували до своїх політичних цілей шляхом розвитку мови, літератури, вив-

чення історії та плекання національних традицій.

У відміну від цього загального правила, на поле політичної боротьби українського народу за національно - політичні права в Австрійській Імперії виступає молодий правник — Адольф Іванович Добрянський. Адольф народився 20-го грудня 1817 р. в селі Рудлові, в Зеуплинській жупі, на Українській Пряшівщині, в родині греко - католицького священика. До гімназії ходив він у Львові, Рожняві та Мішкольці. Філософічні студії закінчив у Кошицях, правничі у Ягері, а гірничу академію в Щавниці. В 1840 р., ще в відносно молодому віці, став на державну службу в Будапешті, де мав він змогу зблизька придивитися мадяризаційній політиці у відношенні до поневолених слов'янських народів, в зокрема карпатських українців і словаків, яких доля була зв'язана спільною чужонаціональною тиранією.

Революція 1848 р., що розпочалася у Франції в місяці лютому й перетворила монархію на республіку, вже в березні того ж року опинилася на вулицях столиці Габсбурзької Імперії, Відні. Вона потрясла австрійським престолом і цісар Фердинанд заповів запровадження конституції враз із громадянськими й національностевими правами. З-поміж усіх народів імперії найкраще використали цю ситуацію мадяри, які вже від яких двох десятиліть поступово скріплювали в народі мадярський націоналізм і змагання до цілковитого усамостійнення. Зберігали вони в народі традиції панівної нації навіть після втрачення самостійности в боротьбі під Могачем у 1526 р. Що - правда, мадярська шляхта стала вживати мадярської мови тільки на початку дев,ятнадцятого століття, від коли то поступово стали мадяри впроваджувати мадярську мову в свої уряди. Від 1830-их років дух мадярського націоналізму, шовінізму та імперіялізму зростав поступово серед мадярської панівної верстви та інте-

лігенції, а навіть серед простолюддя плекано духа мадярської національної вищости.

Тому - то, тоді, коли поневолені слов'янські народи щойно ставили перші підвалини своїх націоналізмів, мадяри були вже всесторонньо підготовані до боротьби за скинення австрійської зверхности та за накинення мадярського панування над іншими народами колишньої Корони св. Стефана. У відповідь на потрясення престолом Габсбургів і заповідження цісарем конституції, слов'янські народи стали готуватися до Слов'янського Конґресу, що відбувся в Празі на початку червня 1848 р., щоб спільними силами добитися національних прав. На цьому Конґресі вони щойно формулювали свої домагання до трону, як також намагалися установити взаємовідносини поміж собою. Натомість, мадяри розпочали акцію за усамостійнення негайно, і то чинно. Під проводом змадяризованого словака, Лайоша Кошута, мадяри проголосили війну Австрії, а їх сойм, зібраний у Дебрецені, на внесок Кошута проголосив 14-го квітня 1848 р. позбавлення Габсбурґів мадярського престолу. Головною причиною до цього драстичного кроку Кошута було те, що згідно з проголошеною цісарем конституцією, до Мадярщини не включено Семигороду, Воєводини, ані Хорватії. Тому Кошут і його війська проголосили безпощадний підбій усіх слов'янських земель та Семигороду, що колись входили у рямці Корони св. Стефана. З-поміж слов'янських народів тільки поляки стали по стороні мадярів. Українці надіялися здобути значні права в рямцях конституційної Габсбурзької Монархії. Тому-то вони виступили проти мадярів.

Солідаризуючись із ґалицькими українцями, Адольф Добрянський виїхав до Львова, щоб зберегти себе від переслідування мадярами, а там дня 2-го травня 1848 р. взяв участь в основуючих зборах «Головної Руської Ради», як представник закарпатських українців. Як член Головної Руської Ради у Львові, Адольф Добрянський укладав у імені Ради петицію до цісаря в справі створення одного коронного «Руського Краю», у склад якого входили б усі землі, заселені українцями по обох боках Карпат. Адольф Добрянський входив у склад делеґації Головної Руської Ради, яка їздила з цією петицією до Оломовцу та до Відня. Чехи підтримували українців у їх змаганнях до створення власної автономної держави в рямках Габсбурзької Монархії у формі «Руського Краю» на території Галичини, Буковини й Закарпаття, а найзавзятішими противниками цієї ідеї у Відні були поляки, підтримувані австрійськими централістами. Тому - то й не увінчалися намагання Головної Руської Ради успіхом. Чи не одинокою полегшою для галицьких українців було знесення панщини окремим розпорядком цісаря з дня 15-го травня 1949 р.

Адольф Добрянський заступав карпатських українців на Слов'янському Конґресі в Празі у днях від 2-го до 12-го червня 1848 р. Крім чехів і українців, брали в ньому участь представники поляків, росіян (Бакунін), сербів, хорватів, словінців, словаків і ін. Від Головної Руської Ради делеґатами, крім Добрянського, були: Іван Борискевич, д-р Гр. Гинилевич і академік Ол. Заклинський. З України під московською окупацією брав участь М. Гояцький. На пропозицію І. Борискевича, заступника голови Головної Руської Ради, Адольф Добрянський належав до спільної комісії, що уклала петицію карпатських українців і словаків, які спільно виступали проти домагань Кошута й були в значній мірі пов'язані спільним минулим. В загальному, всі заступлені народи ставили домагання перетворити Габсбурзьку Монархію в федерацію вільних і рівних конституційних коронних країв, базованих на національному принципі. Цим принципом намагалися Габсбурґи рятувати свою династію в жовтні 1918 р., але тоді цього вже було замало для більшости поневолених народів.

Після розігнання Слов'янського Конґресу військами Віндішґреца, Адольф Добрянський повернув до Львова, бо не мав змоги вернутися на рідне Закарпаття. На Закарпаття повернувся Адольф Добрянський в літі 1849 р. в ролі спеціяльного представника австрійського цісаря при головній кватирі російської армії, яку на прохання цісаря Франца - Йосифа вислав цар Микола І в силі 130.000 людей під командою генерала Івана Пашкевича для здушення повстання Лайоша Кошута. Генерал Пашкевич розбив війська Кошута дня 13-го серпня 1849 року під Вілаґошом, а цар Микола І передав Мадярщину враз із іншими краями Корони св. Стефана австрійському цісареві. Очевидно, що не було в інтересі царя Миколи ставити передумов цісареві відносно національно - державних вольностей слов'янських народів, бо не мав і не хотів мати для волі народів жодного зрозуміння. Сам же ж він був необмеженим тираном у своїй імперії та безпощадно винищував неросійські народи.

Дня 7-го квітня 1849 р. представники Карпатської України поновно склали заяву в «Го-

ловній Руській Раді» про те, що «Угорські Русини бажають, щоб були відлучені від Угорщини і так в політичнім, як і адміністраційнім взгляді були прилучені до руської частини Галичини. Коли ж надії галицьких українців на визволення з-під польсько - австрійського панування не здійснилися, карпатські українці, на чолі з Адольфом Добрянським, стали думати про власне рятування. Здобувши деякий вплив на цісарському дворі, Добрянський, при допомозі пряшівського епископа Йосифа Гаганця, зорганізував народницьку інтеліґенцію, яка підтримувала його в домаганні територіяльної автономії для Карпатської України. Дня 19-го жовтня 1849 р. Добрянський, на чолі делеґації, що до неї входили д-р Михайло Висаник, д-р Вінкентій Алексович, о. Іван Солтис, о. Віктор Добрянський і о. Олександер Яницький, предложив цісареві Франц - Йосифові «Пам'ятник Угорських Русинів», в якому з-поміж 10-ти точок найважливішою пропозицією було розділення Угорщини на національні дистрикти: український, мадярський, словацький, румунський і т. п. В основу клав він національно - етнографічний принцип. Для «Руського Дистрикту» домагався він визнання національно - політичної окремішности та територіяльної автономії з власною адміністрацією і власним соймом, з урядовою українською мовою, українським шкільництвом, власною митрополією для греко - католицької церкви, створенням правничої академії в Ужгороді та перетворення львівського університету на український. Цісар прийняв петицію і віднісся прихильно до карпато - української автономії. Ще таки у жовтні 1849 р. цісар створив «Руський Дистрикт», що в його склад входили комітати: земплинський, ужгородський, березький, угочанський і мараморошський з півмільйоновим населенням. Адольфа Добрянського іменував цісар ґубернатором «Руського Дистрикту» з осідком у місті Ужгороді.

Створення автономного «Руського Дистрикту» на території Закарпаття піднесло національну свідомість народу й позитивно вплинуло на духову творчість карпато - української інтеліґенції. Впровадження обов'язкового навчання української мови в ужгородській, мукачівській та сиготській гімназіях, а згодом перетворення ужгородської гімназії на вповні українську, дало практичну базу українській літературній творчості. При активній співдії А. Добрянського, вже в 1850 р. розпочато видавання першої української газети у Відні п. н. «Вісник для Русинів Австрійської Держави», до якої дописували, крім Добрянського, також О. Духнович, Віктор Добрянський, Іван Раковський О. Гомічко, М. Нодь і інші закарпатські діячі та письменники. На той час припадає початок видавання «Церковної Газети» (1856 - 1858), газети «Світ» (1867 - 71), відтак «Новий Світ» і ін. При активній співдії Добрянського, в 1851 р. засновано в Пряшеві «Пряшевськоє Літературноє Общество» на чолі з О. Духновичем, а згодом у 1866 р. в Ужгороді «Общество св. Василія Великого», що його очолив А. Добрянський. Все це пожвавило розвиток української літературної творчости Закарпаття, що стало сіллю в очах мадярських імперо-шовіністів.

Австрійці, бажаючи скріпити панування династії Габсбурґів, також на теренах Корони св. Стефана, стали шукати порозуміння з мадярами. Щоб не допустити до поновного повстання мадярів проти трону, Габсбурґи уділили мадярським повстанцям Кошута загальну амнестію, дозволити на поворот політичної еміґрації та передали мадярам владу не тільки в корінній Мадярщині, але й усіх колись мадярами підбитих немадярських країнах. Одною з перших жертв цього порозуміння був автономний «Руський Дистрикт», що поновно впав під безпосередню мадярську адміністрацію. Очевидно, А. Добрянського усунено з посту губернатора, а автономну цілість Закарпаття розшматовано знову на адміністраційні округи з - перед часів автономії. Ці потягнення мадярів згодом сформалізовано договором поміж мадярами й австріяками в т. зв. **Авсґлайху** з **1867 р.**

У цих нових обставинах А. Добрянський став шукати рятунку для карпатських українців у москвофільстві, з одного боку, а в якнайтіснішій співпраці з провідниками словацького народу — з другого боку. Скріплення польських впливів в українській Галичині в тому часі дали базу подібній москвофільській течії серед галицьких українців, з якими відтак впродовж десятиліть співпрацював А. Добрянський. До речі, панславізм набрав у тому часі москвофільського змісту й, крім поляків і українців під російським пануванням, майже всі слов'янські народи в тому часі були щирими москвофілами, бо надіялися від царя допомоги у визволенні. Обвинувачення в москвофільстві та процес за державну зраду фактично довели до упадку всякого впливу А. Добрянського у Відні та до його примусового відходу від політичної діяльности.

По ліквідації автономного «Руського Дистрикту» на Закарпатті, Адольф Добрянський ще з більшим запалом кинувся у вир політичної боротьби за права свойого народу. У боротьбі проти мадярів шукав він союзників у словацьких провідників, зокрема Гурбана - Ваянського- з яким укладав він спільну петицію в справах карпатських українців і словаків під час Слов'янського Конґресу в Празі; Радлінського, Павліні - Товта, Декснера і ін. В'язала їх спільність боротьби з 1848-го року проти Кошута; в'язала їх спільність боротьби аж до смерти Добрянського в 1901-му році, проти мадярської тиранії у відношенні до обидвох народів. В'язав їх також москвофільський панславізм, під впливом якого під час оснування «Матіци Словенскей» в 1862 р., в печатку цього словацького національно - наукового й літературного товариства впроваджено напис кирилицею на першому місці. В часі до виборів до мадярського парляменту в 1861 р. карпатські українці та словаки співпрацювали, але тоді ані один словацький кандидат не здобув мандату до парляменту. Адольфа Добрянського підтримали українці Пряшівщини неподільно й він був вибраний послом до мадярського парляменту вперше в 1861 р., вдруге в 1865 р., а в 1868 р. втретє. Ні один словацький кандидат не мав щастя у виборах, а тому А. Добрянський у своїх промовах у парляменті дуже часто обороняв не тільки права українського, але й словацького населення Корони св. Стефана. Це дало привід несовісним словацьким шовіністам привласнювати А. Добрянського для себе.

Коли відкрито мадярський парлямент у квітні 1861-го р., карпато - український посол А. Добрянський прибув на сесію з добре підготованою промовою в обороні національно - територіяльної автономії всіх немадярських народів, що були під мадярським пануванням. На внесок представника опозиції, Франца Деака, не допущено Добрянського до виголошення цієї промови у мадярському парляменті. В тій ситуації, А. Добрянський виголосив цю промову на Зборах Слов'ян у Відні в червні 1861 р., а згодом видав її в німецькій мові окремою книжкою об'ємом 130-ти сторін п. н. «Реде дес унґарішен Ландтаґ - Абґеорднетен Адолф ріттер фон Добрянский ін дер Адресс - Анґелеґенгайт» (Відень, 1861), тобто «Промова посла ло мадярського парляменту лицаря Адольфа Добрянського». Ця промова безперечно далеко випередила президента Вудров Вілсона у видвигненні права на самовизначення народів. Вона варта уваги українського історика й перевидання її тексту, як великого вкладу української політичної думки в скарбницю розвитку політичної думки всього людства.

У своїй промові А. Добрянський домагався реорганізації земель Корони св. Стефана на національно - федеративних основах, створивши окремі автономні національні краї для мадярів, українців, словаків, сербів і румунів. Кожний з цих країв мав би рівноправні права в центральному уряді Мадярщини, а на своїй території був би вповні автономним у внутрішньо - національних справах, з власним національним соймом і власною адміністрацією, власним національним шкільництвом. Добрянський остерігав мадярів, щоб вони не намагалися мадяризувати немадярські народи, бо це доведе до їхнього власного нещастя. Народи ж ці скорше чи пізніше визволяться, а тоді вони можуть бути безпощадні до народу - гнобителя.

Ось деякі цитати з промови А. Добрянського:

«Мадяри повинні закинути свою улюблену думку, яка варта хіба погорди з точки погляду моралі та політичної думки, а саме думку про зріст сили та чисельности мадярського народу за рахунок інших народів...» (стор. 51).

Він остерігає мадярів, що

«З огляду на змагання всіх народів Европи бути вільними від чужого панування, мадярам варто бути передбачливими й рахуватися з фактом, що часи поневолювання народів вже безповоротно минули...» (стор. 64) **«Треба вважати зовсім можливим те, що поневолені народи, не зважаючи на всякі протидії, дуже скоро доб'ються становища державних народів, яке ж то становище кожному з них по справедливості належиться, і тоді прийде кінець мадярсько - німецькому пануванню в Австрії. Ледве чи можна буде стримати цей хід подій, а тому малочисельному мадярському народові варто було б подбати про те, щоб цей переворот пройшов спокійно, а не шляхом революції, яка була б необхідною, якщо мадярський гніт буде продовжуватися. У останньому випадку, мадярський нарід прямував би до своєї загибелі, тоді як у першому випадку за ним було б збережене до деякої міри першенство...»** (стор. 65).

Далі на стор. 66-ій читаємо:

«Якщо мадярський нарід не хоче перед

усім світом відмовитися від власного існування, то він не сміє мати страху від співпраці Слов'ян і Румунів між собою, ані співпраці з ними. Він не сміє мріяти про утворення шовіністичної Мадярщини, ані про постанови з 1848 р., які змагають до знищення всіх немадярських народів...»

В дальшому Добрянський остерігає, що тільки визнання повної рівноправности громадян усіх національностей в Угорщині та рівноправности всіх народів Мадярщина може оминути скорішого чи пізнішого розвалу. Такий розвал прийшов у 1918 р., як це передбачав Добрянський, а в 1945 р. прийшло ще й дальше нещастя на ненаситний мадярський нарід у формі підбою Мадярщини російськими большевиками. До речі, поміж двома світовими війнами Мадярщина вела шалену аґітацію за поворот територій, що над ними мадяри панували від 1867 р., за право поновно поневолювати визволені в 1918 р. народи. Зокрема відоме нам поневолення вільної Карпато - Української Держави в 1939 році. Мадярщина в спілці з Гітлером накликала нещастя на людство у формі другої світової війни.

Цікаво відмітити, що Адольф Добрянський, хоч і шляхтич, у своїй промові поклав сильний наголос на добробут широких народніх мас, а зокрема найменше упривілейованої верстви населення — селянства. Розумів він, що в тому часі селянство творило найбільшу частину вірного національній справі українського населення. Тому він гостро протестує, проти того, що урядові чинники зовсім не дбають про «добробут широких народніх мас, а зокрема селянства.» (Ст. 47). Домагається, щоб були утворені такі відносини, в яких

«Селянинові, а зокрема немадярському, стало би ясно з практики, що він без відступлення від своєї рідної мови, від своїх звичаїв і обичаїв, словом без відступлення від своєї національности, має дійсно свою батьківщину, а тому був би він дійсно заінтересований обороняти існуючий законний порядок.»

Дуже рідко можна в тогочасній політичній літературі натрапляти на такий сильний наголос на важливість селянства та на його національну свідомість і гідність, як також остою правопорядку. Знав же ж бо він вагу «Руських Стрільців» у Галичині та ним же ж організованих селянських загонів на українській Пряшівщині для боротьби проти безпощадних мадярських шовіністів Л. Кошута. Тому - то й у своїй промові з 1861 р. Добрянський домагався, щоб усі збройні сили Габсбурзької Імперії були перебудовані на національній базі, тобто, щоб кожний нарід мав власні національні полки на своїй національній території (стор. 47).

Безсильність і понижування, що їх Добрянський зазнав у мадярському парляменті, як також скріплення мадяризаційної політики уряду до тої міри, що й у греко - католицьку церкву стали впроваджувати мадярську мову, штовхнули А. Добрянського ще сильніше в обійми москвофільства. В рр. 1868 - 1869 в Будапешті діяла спеціяльна комісія, яка мала устійнити принципи автономії Католицької Церкви в Мадярщині. Мадяри намагалися ще більше підпорядкувати Мукачівську та Пряшівську греко - католицькі єпархії мадярському єпископові. У склад цієї все - мадярської комісії входили також делеґати від обидвох українських єпархій. Голова делеґації Мукачівської Єпархії, єпископ С. Панкович ішов на руку мадярам. Одиноким противником цієї мадярської затії був Адольф Добрянський, що, хоч був світською людиною, очолював делеґацію Пряшівської Єпархії, до якої входили ще А. Рудий, Й. Фаркаш і М. Молчаній. По цій самій лінії пізніше доводилося обороняти інтереси Української Католицької Церкви на Закарпатті о. Авґустинові Волошинові на початку цього століття. Вони оборонили її гідність аж до кінця мадярського панування на Закарпатті.

Обвинувачуваний у москвофільстві, А. Добрянський перенісся до Львова і звідтам ще більше звертав свої очі на Росію, як одиноку силу, яка може зберегти Закарпаття від мадяризації. Двічі запрошував його у відвідини цар Олександер II. Під час других відвідин у царя напередодні Кримської Війни (1877-78 рр.), Адольф Добрянський піддавав цареві Олександрові думку, щоб він виміняв з цісарем Франц - Йосифом польські землі, що входили до російської імперії, за Галичину, Буковину й Закарпаття. Адольфа Добрянського, його доньку Ольгу Грабар, о. Івана та Володимира Наумовичів обвинувачено в 1882 р. у львівському процесі за державну зраду. Головним обвинувачем проти А. Добрянського був сам прем'єр Мадярщини ґраф К. Тісо, який особисто прибув до Львова на процес. Одним із доказових матеріялів проти Добрянського була його стаття у галицько - українській газеті «Слово», в якій у 1880 р. автор писав про те, що українські землі Габсбурзької Імперії—Галичина, Буковина й Закарпаття включно з Пряшівщиною аж по Татри «должни бить включени в державу св. Володимира» так

як вони колись були складовими частинами «земель св. Володимира».

Хоч Адольфа Добрянського львівський суд звільнив від вини в державній зраді супроти «Корони св. Стефана» та Габсбургів, цим процесом кар'єра А. Добрянського, як політичного діяча, була знищена. Суд наказав йому виїхати з Галичини та з з території Мадярщини. Добрянський повернувся на якийсь час до Відня, а згодом переїхав до Іннсбруку в Альпи, де й помер він у 1901 році. Його оборонна промова «Я не знаю за собою ніякої вини», що він її виголосив під час львівського процесу, варта уваги тому, що він боронив усіх своїх потягнень, покликуючися на право й гарантовані конституцією вольності.

Вдячні українці Пряшівщини перевезли тіло цього великого борця за національні права на рідну землю та з великими почестями поховали у селі Чертежне, яке плекало й плекає духа національного самозбереження на українській Пряшевщині.

Після політичної «ліквідації» мадярами Адольфа Добрянського, на Закарпатті прийшла найчорніша доба безпощадної мадяризації та плянового винищування українського населення лихвою, економічним утиском і зубожінням, штучно насаджуваним п'янством і поширюванням неграмотности. Навіть Церкву намагалися мадяри забрати від народу.

Та народ витримав тоді лихоліття, видержить він і сучасне. А ми не повинні забувати великих синів нашої історії, яких життя, праця і боротьба загріватимуть аааціонального духа в народі в майбутньому.

З ДАЛЕКОЇ УКРАЇНИ

● **Українські вчені працюють над питанням впливу радіяції.** Група вчених Інституту Фізіології Академії Наук України працюють над питанням впливу радіяції на окремі органи і тканини живого організму. Кількарічні досліди, при застосованні дозиметрів, виказали, що дуже важливим є момент, яка частина організму чи живої тканини попала під вплив радіоактивних променів, від чого й залежить смертьність. Поважних успіхів в цій ділянці добились українські вчені Є. Чеботарьов, Б. Киричинський, Ю. Тацій та інші. Працюючи над поборюванням смертельних впливів радіоактивних променів, вчені зоіереджують свою увагу на ряді хемікалій, а серед них і над відомою дезоксирибонуклеїновою кислотою (відомою під назвою ДНК), яка є спосібна унешкідливлювати отруйні речовини, невтралізуючи їх та відроджуючи пошкоджені матерію.

● **Українець—найсильнішою людиною світу.** Відомий український олімпійський чемпіон Леонід Жаботинський став найсильнішою людиною світу, встановивши чотири нові рекорди на міжнародних змаганнях з тяжкої атлетики в Болгарії. Жаботинський здолав у триборстві 590 кілограмів, а також встановив нові рекорди в окремих вправах: жим — 201.5 кг., ривок — 174 кг., поштовх — 218.5 кг.

● **Віднайдено унікальну «читанку козацької старшини».** В Одесі віднайдено в бібліотеці Одеського товариства історії й старини унікальний документ козацької старини — «Читанку козацької старшини», якою користувалася козацька верхівка в 17 - 18 століттях. В збірці, яку вчені назвали «читанкою», є повний список «Переяславських статей 1659 року», докладна історія Переяславської Ради, повний список учасників, які брали участь в Раді та які підписували «воз'єднання України з Росією». В окремих точках є подані ті вимоги, які цар накладав на гетьмана і козацьку старшину,щоби не допустити до будь-яких спроб «відокремлення України від Росії». В другій частині збірки є поміщені різні твори характерні для української літератури 17 століття, евангельські легенди, казки, пророцтва.

● **Нова книжка проти українських націоналістів.** У Львові появилася нова збірка сатиричних творів «Пост Ярослава Галана», в якій ряд письменників — Б. Смолич, Д. Павличко, В. Вільний, Р. Федорів, Д. Цмокаленко, Т. Мигаль, Б. Василевич, П. Інгульський та інші оплюгавлюють ОУН і окремих українських діячів, зокрема У. Самчука, Є. Маланюка, митрополита А. Шептицького, Я. Стецька та інших.

● **Дочка І. Франка на Україні.** Дочка Івана Франка — Анна Ключко - Франко відвідала недавно Україну, де її зустрічали різні письменницькі організації, окремі письменники та вчені.

Після відвідин ряду історичних місць, А. Ключко написала статтю в київській «Літературній Україні», в якій вихваляє радянську владу в Україні та «здобутки жовтня» («Л. У.», ч. 58, 60, 61).

● **Ще одна книжка проти українських націоналістів.** Київська «Літературна Україна», а зокрема відомі критики Л. Сеник і А. Янченко широко розписуються про новий роман Василя Лозового «Колосу треба налитись». Роман присвячений боротьбі колишніх членів КПЗУ з націоналістичними впливами в житті Західної України. Обидва критики знаходять в романі багато надуманих епізодів, а в окремих місцях «діють не живі люди, а рухливі схеми». В романі багато місця присвячено впливові націоналістичних молодечих організацій, які буцімто сіяли серед молоді «отрутливе зілля» («Л. У.», ч. 58).

● **Що робити у вільний час?** Згідно з пресовими повідомленнями «у 50-ліття жовтневої революції» в цілому СССР переходять поступенно на п'ятиденний робочий тиждень, великий «привілей», яким користуються працівники капіталістичних країн вже від десятків років. Київські журнали про цей «вільний час», як про якусь фантастичну мрію, дають різні суґестії, наводячи статистичні дані, ґрафіки і вікові групи жінок і чоловіків, підказуючи їм, як використати цей вільний час. Характерною в цьому відношенні є стаття «Наш вільний час, соціологічний спектр» кандидата філософських наук, М. Гончаренка й журналіста М. Прокопенка («Ранок», ч. 7).

● **Виставка Никифора у Варшаві.** Відомий уже легендарний український лемківський маляр Никифор, влаштував у Варшаві свою виставку, на якій показано біля 300 його картин. Біографія Никифора дуже цікава: кілька разів він був переселюваний з Лемківщини на західні польські землі, але кожного разу звідти втікав, повертаючись назад на Лемківщину. Тут він оглядав відомі лемківські церкви, іконостаси, мальовані хоругви та малюнки в припадково одержаних старих книгах. Це й була ціла його мистецька освіта, в цьому він діставав своє надхнення до творчости, яку названо «наївно реалістичною». Вперше відкрив Никифора львівський художник Роман Турин, який розпропаґував його в Краківській Академії Мистецтв. Завдяки заходам Елли й Андрія Банахів з Кракова, була влаштована виставка картин Никифора у Франції, Бельгії, Голяндії та в Ізраїлю. В 1956 р. в Лондоні зорганізував виставку Никифора Олександер Яцковський, згодом його виставка була влаштована також в ЗДА.

Більшість картин Никифора має релігійний характер («Н. С.», ч. 27).

● **День української книги.** Виставка української книги на Міжнародній Виставці Книги в Москві є тим самим, чим участь «самостійної УРСР» на ЕКСПО 67 в Монтреалі. Показ української книги в Москві є ще одним наочним доказом колоніяльної залежности України, де дослівно в морі російських видань, показано невеличкий український стенд, який не є й одноютисячною частиною російськомовної продукції. Про тиражі тут немає що й згадувати. Багато наукових книг появляється тиражем 800 примірників (!!). Твори шестидесятників, які зникають з книгарень протягом кількох днів, появляються тиражем у 2 тисячі... Це тоді, коли в Україні мало б бути понад 30 тисяч бібліотек! Не дивно, що в шкільних і публичних бібліотеках майже немає українських книжок, що не раз стверджувала київська преса.

● **Боротьба за Гната Хоткевича.** Відомий український письменник, музикознавець, педагог і громадський діяч Гнат Хоткевич був переслідуваний большевицькою владою в 1930-их роках, згодом арештований і знищений, а його родина розпорошена по СССР. В останніх роках, коли реабілітовано письменника, помітний бій за нього та привласнення його творчости панівною системою в Україні. Після появи його творів «Довбуш» і «Тарас Шевченко», большевики фальшують його біографію та стараються доказати, що він ще перед революцією був зв'язаний не з українським визвольним рухом, а з російським . . . Як відомо, Гнат Хоткевич після революції 1905 р. втік з України до Галичини, де ним заопікувалися тодішні українські самостійницькі діячі і вможливили його побут у Криворівні.

Большевики фальшують також дружбу Гната Хоткевича з відомим керівником повстання на панцернику «Потьомкін» — О. Матюшенком: який був свідомим українцем та активним членом українського самостійницького руху.

● **70-річчя Валеріяна Поліщука.** Відомий поет і письменник Валеріян Поліщук, який походив з Дубенщини на Волині, був заарештований большевицькою владою в 1934 році і знищений в часі війни, в 1942 році. Щойно в 1957 р. його реабілітовано. Тепер, після довгих років непевности, його родина передала до Рівенського Краєзнавчого Музею цікаві матеріяли, які відносяться до життя і творчости

письменника. Серед експонатів є речі, які передали дружина й дочка — рукописи та гранки творів: «Матері», «Поступ», «Батькові», «В бібліотеці», «Ніколи», «У весняний день» та багато іншого. Музей придбав уже ряд знімок письменника, а серед них також світлина з часу його побуту в Скандинавії, та його особисті речі. Деякі речі музеєві передали брат письменника — Панкрат і сестра Аполінарія («Л. У.», ч. 56).

● **Українське шкільництво в Польщі.** В останньому шкільному році, в майже 100 школах з польською викладовою мовою, велося навчання української мови. Це значно менше, як в шкільному році 1965/66. В Польщі є три суто українські початкові школи — в Білому Борі, в Банях Мазурських і в Ярошівці.

В минулому році педагогічний ліцей в Бартошицях закінчило 25 студентів, а загальноосвітний ліцей у Лігниці — 24. Кожного року польське Міністерство Освіти й Вищого Шкільництва організує два українські курси — один у Києві, а другий в Українському Загальноосвітному ліцеї в Лігниці, куди приїжджають педагоги з України.

● **Виставка української ґрафіки в Польщі.** В Щеціні, Варшаві, Ґданську, Ольштині, Вроцлаві, Лодзі, Кракові, Перемишлі і Люблині відбулися заходами централі українців у Польщі — УСКТ, виставка української графіки з УРСР. На виставці показано 53 картини естампної ґрафіки 23-ох авторів. Найбільшу увагу відвідувачів притягали модерні картини А. Фіщенка («Н. С.», ч. 26).

● **СССР, а не УРСР рішає.** У Пряшеві проходив спеціяльний науковий симпозіюм по створенні міжнародного заповідника на стику кордонів трьох держав: Чехо - Словаччини, Польщі й України. Згідно з повідомленням преси, на симпозіюмі Україна не була заступлена, а був заступлений ... СССР. Також було говорено про кордони СССР, а не УРСР (!!). От і «самостійна» держава УРСР («Л. У.», ч. 54).

● **Дні України у Франції.** В «Днях України» у Франції, які влаштовувало товариство «Франція — СССР» (а не «Франція — Україна» !), брали участь артисти: Н. Ужвій і О. Сердюк, скульптори Г. Кальченко і В. Зноба, письменник В. Собко, лікар О. Кисельов, кінорежисер Т. Левчук, архітекти В. Гопкало і О. Малиновський. Групу очолював О. Полторацький.

● **Знову СССР, а не Україна.** На 14-му міжнародному фестивалі культури, який відбувся у французькому місті Діжон, Советський Союз репрезентувала мистецька група з Ужгороду — Юність», І цим разом, як в багатьох випадках, у цьому фестивалі Україна участи не брала.

Ансамбль «Юність» за свої виступи одержав грамоту і бронзову медалю.

● **Українські вчителі з Польщі — в Києві.** В липні група українських учителів з Польщі навчалася в київському Інституті Підвищення Кваліфікації Вчителів. Ці курси були започатковані ще в 1957-му році і вони відбуваються кожного року.

Молоді вчителі відвідали СПУ, де їх зустріли письменники А. Малишко, Д. Павличко, Н. Рибак та Г. Качур. На закінчення відвідин, А. Малишко та Д. Павличко прочитали по кілька своїх творів з нових книжок («С.У.», ч. 57).

● **«Українське хутро».** Багато відвідувачів ЕКСПО - 67 у Монтреалі і, зокрема, советських склепів, ніяк не підозрівали, що показані там хутра з голубого песця і норки, дитячі шубки і жіночі манто — це продукція Харківської хутрової фабрики. Вироби цієї фабрики були експоновані на міжнародніх виставках у Брюсселі, Лайпціґу, Югославії, Польщі. Фабрика здобула багато медалей і почесних грамот, представляючи всюди ... СССР, а не Україну.

НАВЧАЙМО НАШИХ ДІТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.

М.Демянчук

НЕРОЗВ'ЯЗАНА ЗАГАДКА

(Спогад з дій підпілля)

Як у всіх місточках Західньої України так і в Надвірній існувала десь від 1922 року Українська Військова Організація. Зі знаних мені членів згадаю: Д. Ерстенюка, Ярослава Сколтша, Миколу Гринішака, Володимира Гринішака, Ю. Бунія (бувшого УСС-а). Хто ще в той час належав до нашого гуртка тепер собі не пригадую.

Діяльність УВО зазублювалася з діяльністю Студентської Громади, що її філія була в нашому місточку, а завдання її членів було збирати пожертви на Українські Високі Школи у Львові; кольпортувати нелеґальні видання, які насвітлювали нашу боротьбу за ті школи; збирати фонди на вдержання Студентської харчівні при вул. Супінського у Львові. Тому що члени обох організацій працювали в різних леґальних товариствах і мусіли часто виїздити на села з доповідями чи як делеґати на збори читалень «Просвіта» наша підпільна праця могла доволі добре розгортатися. Ми мали сталий живий контакт зі селами та мали всюди довірених людей.

І от на одну неділю хтось з повітової Команди УВО наказав приїхати до домівки читальні «Просвіта» в Надвірній кільком молодим людям з кожного села. З'їхалося понад двісті людей. Без зайвих церемоній, лише при захованні деяких мір осторожности, Я. Скаліш провів приречення присутніх на вірність Україні Опісля всі попрямували малими групами на недалекий зарінок над Бистрицею. Там поділивши всіх на менші відділи, перевели ми військові вправи на протязі яких півтора години та уставивши всіх присутніх у дві сотні, вирушили походом до міста. Зі співом стрілецьких пісень перейшли обі сотні головнішими вулицями міста під загальне здивування зустрічних. Напевно найбільше були здивовані поляки, що саме вийшли були з вечірні в костелі та виділи перемарш двох сотень «гайдамаків».

По дорозі наш відділ нігде не зустрічав поліції, тому без перешкод прийшов під домівку читальні «Просвіта» і там, на наказ провідника, спокійно розв'язався. Дехто пішов ще до домівки, більшість попрощалася з нами та пішла до своїх підвод, що їх поприміщували у знакомих надвірян.

За короткий час з'явився коло домівки читальні «Просвіта» мундурований поліціянт та один поліційний аґент, розпитували, що це сталося, але не діставши ясної відповіді і не видячи багато людей відійшли з нічим. Може звернула польська влада увагу голові читальні «Просвіта», але жадних дальших доходжень в цій справі не було.

Я. Скаліш був темпераментним революціонером. Він просидів час наших Визвольних Змагань в італійському полоні, тож наче хотів надолужити це та рвався до чину на ніщо не звертаючи уваги. Не мало мали ми з ним клопоту. Він настоював на тому, що приготує та переведе вибух в повітря будинку місцевого староства. Треба було довгих переконувань його в тому, що це недоцільне і може заподіяти нам більше шкоди чим принести користи.

Мабуть на початку 1923 року дійшло до нашого відома, що по місті та околиці крутиться якийсь тип прозваний «Чорний» та веде якусь прокомуністичну діяльнність. По довшій обсервації вдалося мені познайомитися з цим осібняком. Був це мужчина нижче середнього росту, присадкуватий брунет з наче циганськими рисами обличчя, з буйною чуприною та «замашистим» густим чорним вусом. Вбирався як робітник. Познайомився я з ним за посередництвом добрих знайомих, що до них він з давнішого вже часу заходив та в них переночовував і мав до них довіря.

Зустрілися ми в домі мого доброго знайомого, свідомого патріота та діяльного громадянина. В його присутности розпочали ми розмову. Я старався якнайбільше вивідатися від «Чорного» про його переконання та працю. Одначе він не хотів багато розводитися. Я набрав враження, що це в найкращому випадкові якийсь самоук, що обзнайомлений трохи з технікою пропаганди і є лівих переконань. Довідався я також від нього, що в Коломийщині організується якась військова підпільна частина, що її він назвав «Українська Червона Дивізія»

Цими вістками поділився я з Я. Скалішем та Гринішаками. Мабуть Скаліш зобов'язався представити цю справу Окружному Командантові УВО — Францові Борисові. За якийсь короткий час повідомив мене Я. Сколіш про те,

що маю доручення Окружної Команди УВО проследити справу цеї червоної організації на місці та переконатися про те, на скільки в цьому правди.

Щоби виконати своє завдання мусів я знова сконтактуватися з «Чорним». Він не сидів на місці, тому зустріч з ним не було так легко дістати. Все таки за посередництвом другої довіреної особи, у котрої він також переховувався, я зустрінувся з ним вдруге. Ціль моеї з ним зустрічі була договоритися з ним в справі знайомства та нав'язання особистого контакту зі «штабом» дивізії десь в околиці Коломиї.

Ми договорилися, що підемо оба до того штабу. Усталили день, годину й місце нашої зустрічі, щоб піти на ту виправу. Тоді подав він мені місцевість, куди ми мали йти.

Вечером перед нашою виправою я стрінувся з Вол. Гринішаком та заявив йому, що завтра вибираюся з «Чорним» в дорогу до села Іваниківка чи Іванівка під Коломиєю. Якщоби мене до трьох днів не було назад, слід мій треба шукати в тому селі. Ми підозрівали «Чорного», що він або польський аґент-провокатор, або большевицький аґент і в характері одного або другого може нанести українській суспільности багато лиха, тому конче треба його розконспірувати і пришпилити. Поведінка «Чорного» була для нас доволі загадочна. Не мало дивувало нас те, що він мав уже в Надвірній досить багато знайомих серед свідомих та порядних громадян, що виявляли до нього неабияке довіря та навіть боронили його.

В умовленій годині гарного погідного літнього ранку зустрівся я з «Чорним» на умовленім місці й пішли пішки в напрямі на Коломию. Дорогу не треба було заздалегідь знати, бо вона провадила прямим шляхом, але все таки «Чорний» орієнтувався в терені куди краще від мене. Доходячи до села я звичайно залишався кількадесять кроків позаду «Чорного», начебто ми не мали зі собою нічого спільного. Зокрема відставав я від нього на довшу віддаль, коли доходили до села, що в ньому була станиця польської державної поліції. Ми не мали зі собою жадних клунків.

Не важко догадатися, з яким настроем минав я перший поліційний постерунок. Яж посуджував «Чорного» в тому, що він може бути сам польським аґентом та веде мене оце просто в пастку...

По кількох годинах ходу, без жадного відпочинку добилися ми пополудні до села Іванівки зараз близько Коломиї. «Чорний» запровадив мене до хати доволі заможного господаря Вишиванюка. Познайомився я з господарями, що зробили на мене корисне та миле враження і в той мент щойно я заспокоївся та був майже певний, що підозріння, начебто «Чорний» був польським аґентом відпадає.

З розмови з господарем, бувшим вояком УГА довідався я, що на цей вечір назначено нараду командного складу їхньої організації, що ця частина існує та діє в цілій околиці під назвою «Українська Червона Дивізія». За деякий час почали сходитися члени команди, познакомлювалися зі мною, а коли вже всі були присутні, почали свої наради.

Тепер мало пригадую собі з цих нарад, що їм я прислухувався. Вбилося мені в пам'ять те, що там говорилося про гармати, що їх має організація та про нічні вправи, що їх провадить час від часу піхота. Чи подавано тоді якісь кількости людей та інші цифрові дані — не пам'ятаю. Серйозність з якою проходили наради дивувала мене і я набрав враження, що всі присутні середнього віку та розважні люди переняті справою цієї організації та багато від неї очікують в майбутньому.

Сьогодні не можу собі пригадати, чи я заночував у тому селі. Пригадую собі, що я поїхав звідти до Станиславова і там передав усне звідомлення членів Окружної Команди УВО Ількові Фенноншинові, що мав його передати Ф. Борисови.

У справі цеї організації «Українська Червона Дивізія» приїздив до мене мій кол. молодший товариш зі станіславівської ґімназії Пилипчук, якому я одначе про те не сказав, що я про неї вже щось знаю.

Епілогом цієї справи було моє арештування в грудні 1924 р. Мене зробили судові чи поліційні польські власти лідером групи з Калуша, долучили до мене кількох незнаних мені калущан та намагалися при помочі слідчого судді Янішевського змонтувати акт оскарження. Тримали нас з початку в поліційних арештах при вул. Яховича, опісля перевели до судових арештів при вул. Баторого. Понад три місяці мучили нас судовими переслуханнями, один раз тримав мене суддя Янішевський понад 4 години перед собою в своєму бюрі, не допитуючи мене ,нібито щось собі пишучи, з під лоба обсервував мене та мою поведінку. В той сам час сиділа в цій тюрмі група «Басарабців» з полк. А. Мельником та Е. Зиблікевичем. Слідчий суддя Янішевський пробував різних штучок. ми проводили 4-денну голодівку, аж вкінці нас мусіли таки за браком доказів звільнити зі слідства.

Чи то таки від самого судді Янішевського, чи з іншого джерела довідався я про те, що

до нашого, зокрема мого звільнення причинився багато Пилипчук, який був поліційним аґентом. Він захворів на запалення легенів, а потім на туберкульозу і на смертній постелі в лічниці відкликав свої зізнання щодо мене. Коли суд мусів звільнити мене як наміченого головного обвинуваченого групи, мусів звільнити вже й цілу групу.

Про «Чорного» чув я щойно багато пізніше, як він згинув. З чиєї руки, цього мені не довелося довідатися ніколи. Те, що до мене приїздив у справі «Української Червоної Дивізії» Пилипчук представився мені як якийсь там член верхівки тої організації та навіть іменував мене з рамени тої верхівки командантом на Надвірну, чого я ніяк не приняв і про це не хотів з ним говорити, вказувало би, що «Чорний» таки був на послугах польської поліції та на спілку з другими поліційними аґентом Пилипчуком упля.ували спровокувати когось з Надвірної до тої організації.

З прізвищ учасників тої наради в домі Вишиванюка запам'ятав я собі лишень прізвище Микитюка з Коломиї, що був мабуть народнім вчителем. Про цю підпольну організацію я ані до того часу, ані пізніше від нікого нічого не чув і про те не розвідував. Тому й не знаю, чи була вона на справді, чи це була якась містифікація з якимсь укритими цілями. Я і всі ми члени УВО в Надвірній були задоволені, що моя виправа мені вдалася та що Окружна Команда була про це повідомлена. А що мені дещо пізніше довелося спокутувати свою відвагу кількамісячним арештом — це в тому часі не грало великої ролі, бо попасти до польської тюрми міг я кожного дня чи за нелеґальні збірки на УВШ чи з кольпортажу нелеґальних книжок, чи бути злапаним на викладах Українського Тайного Університету.

Юрій Артюшенко

«ЕДИНОМИСЛІЄ ПОДАЙ І БРАТОЛЮБІЄ ПОШЛИ!»

Українська національно-державна ідея, виростаючи ще з джерел трипільської культури, розцвіла 50 літ тому в душі українського народу пишним соняшником. Кожне його зерно в своїм дозріванні паливалось еліксиром безсмертя, що стоплював в одну волю української нації, спраглої державности.

Та в духовий храм української нації наші історичні вороги впустили отруйний чад своїх ідей, і ми в розтічі, ламаючи соняшник, розбили свою ідейну цілість...

***

І так, з жалем, мусимо ствердити, що в 50-ліття відродження наших державно-політичних і державно-військових традицій нам бракує отої національно-духової одности і державно-політичної цілости, — бракує нам отої «думки і волі єдинної». Вони, як каже українська народня дума, давали нам у часи нашого славного минулого силу, що була ознакою нашої державної зрілости.

У 1917 році всі свідомі й менш свідомі українці незалежно від своїх політичних переконань включилися в українську національну революцію й спільними зусиллями відродили українську державність в формі Української Народньої Республіки (та сама форма в наступнім, 1918 році була обрана й західньою віткою українського народу). Разом з цим теж були відроджені й державно-збройні сили — регулярна армія Української Народньої Республіки. Багато її вояцтва полягло за ті національно-державні ідеали, що були покладені в основи Української Народньої Республіки. Тож за ці ідеали боролись українці всіх політичнних переконань (наприклад, тоді на чолі 1-го Українського Корпусу стояв генерал Павло Скоропадський), як і уродженці всіх українських земель.

І тут треба підкреслити, що Армія УНР стала символом найвищого втілення української національно-військової ідеї, в найдосконаліших формах нашого часу, в формах про які мріяли і за її вмирали лицарі соток українських поколінь і за якими все так тужить український нарід на своїй землі. Тяглість Армії УНР ніколи не переривалася, її основне ядро — Запорозький Корпус не переставав існувати ні на один день. І хоч Армія УНР від часу бою під Базаром збройно не виступала, то вона як інституція існує безперечно дотепер, бо перед ніяким ворогом не скапітулювала, не самолікві-

дувалася, а її вояцтво офіційно є в безтерміновій відпустці. Таж і хрест Симона Петлюри і Воєнний хрест, що їх дістають сьогодні вояки, а також підвищення в ранґах переводяться наказом по війську УНР.

Вже з вищесказаного логічно випливає й безперервність тяглости Української Народньої Республіки. Її речником є Український Державний Центр в екзилі, хоч, може, й не всі ми це ясно усвідомлюємо. Власне, від чотирьох універсалів, через всенароднє волевиявлення (на конґресах військових, селянських робітничих на з'їздах і в голосованні до Установчих Зборів — з їх понад 80 відсотків голосів українських виборців) та через усі оті потрясаючі зміни влади (Центральна Рада, Гетьманат, Директорія тощо аж до УНРади включно), поруч з отими кровними актами, що ратифікували правні Акти 22 січня 1918 і 1919 рр., й мільйоновими жертвами українського народу аж до наших днів, Українська Народня Республіка існує правно й безперервно репрезентує суверенну волю українського народу. Так правно вона завсіди існувала, навіть при змінах влади в ній. Бож ні Гетьман, ні Директорія, перебираючи в свої руки владу, не скасували Акту 22 січня 1918 року й не проголошували нового, а також не аналювали Берестейського договору й дипломатичних представництв Української Народньої Республіки в світі, тільки переводили в них персональні зміни. Також і ті держави, що, хоч і не підписували Берестейського договору, але визнали Українську Народню Республіку й прислали до Києва свої військові місії (Франція, Англія, Італія, Румунія, Сербія, Бельгія, Японія й інші),дивилися на прихід до влади гетьмана Павла Скоропадського, а потім Директорії тільки як на зміну влади в Українській Народній Республіці, а не як на проголошення нової держави. Дехто вважатиме наше твердження, що гетьманат був тільки скрайньо-правою формою влади в Українській Народній Республіці, за парадокс. Так, погоджуємось, — парадокс, але справедливий.

При цім нашім твердженні пригадалась нам чільна сьогодні у гетьманців постать полковника інж. А. Кмети, який у 20-тих роках навіть був виступив із Леґії Українських Націоналістів в Подебрадах через те тільки, що його думка про орієнтацію на Державний Центр УНР не знайшла серед членства ЛУН більшости (як не знайшла більшости й орієнтація на гетьмана П. Скоропадського, за яку був Л. Костарів). ' ця пригадка підказує нам думку, що наше державно-політичне роздоріжжя є наслідком того, що ми не продумали до кінця та не зробили логічного висновку з нашого історично-державного процесу в нашу добу, а також не зберегли зв'язку між нами, вчорашніми активними борцями, і нами, сьогоднішніми політиками за кордоном. А сталося це через брак органічної пов'язаности в наших діях і через відсутність гармонії між історичним розвитком і провідною ідеєю.

В усвідомленні значення законности в перейманні історичної спадщини Української Народньої Республіки та в пов'язанні всієї нашої вчорашньої й сьогоднішньої чинности з героїчною епохою, що її творила Армія УНР, на нашу думку, полягає дух нашої єдности на шляху власнопідметного українського державного чину.

В усвідомленні цих істин лежить правильне пізнання вимог завтрішнього дня. Одною з найважливіших вимог, на нашу думку, є скріплення протимосковського фронту Української Народньої Республіки в війні, що її двічі (4-го грудня 1917 року і 16 січня 1919 року) проголосив большевицький російський уряд.

Так тільки українські політичні угрупування від гетьманців до соціялістів включно зможуть віднайти оте спільне для них джерело, що давало їм силу перемагати в минулому та що дасть їм змогу спільним зусиллям сповнити й сьогодні ту ролю, яку накладає на них історія.

Інакше не розв'яжемо тих проблем, навколо яких сьогодні іде дискусія, бо протиріччя лежать не стільки в площині програмових розходжень, скільки, власне, в оцінці й у виборі джерел сили. Загально в світі при виборі джерел сили одні керуються національно-історичними, духово-моральними й державно-правними критеріями, а інші здебільшого критеріями, так би мовити, завойовницькими — правом сили й жадобою панування, що її підказує холодний розум.

В українськім світі це все куди більше скомпліковане, і тому протиріч в нім далеко більше. І, власне, головно через те, що ми не однаково оцінюємо наше історичне минуле. В інших народів це виступає не так помітно, а серед москалів цього, навіть, нема. Москаль — чи він монархіст чи комуніст — уважає Петра І і Катерину ІІ за свої найбільші державні постаті. В нас же, на жаль, навіть постать сл. п. Симона Петлюри кожне угрупування оцінює по-своєму. В тому винні й наші історики, бо оцінюють історичні постаті не за критерієм ієрархії історичного значення — кожного за національно-державними заслугами, але за полі-

тично-світоглядовими переконаннями, ставлячи їх під один рівень. На ділі ж, від історика вимагається уваги до ієрархії вартостей та збереження в історії щаблів субординації між творцями цих вартостей.

Тож взагалі скажемо, що в нашім думанні проф. Михайло Грушевський, гетьман Павло Скоропадський і Головний Отаман Симон Петлюра були головами одної і тої держави, що їй офіційна назва — Українська Народня Республіка. Виходячи з цього, ми вважаємо, що й сьогодні місце гетьманців в Українській Національній Раді. Також уважаємо, що й та ОУН, що є ще поза УНРадою, повинна зробити переоцінку свого становища, бож уже своєю попередньою участю в реорганізації Державного Центру УНР в екзилі вона стала на державній плятформі УНР. Вона є в такій самій ситуації, як і соціялісти, які всупереч колишньому визнанню права всім націоналістичним організаціям бути в УНРаді, тепер деяким з них цього права відмовляють. Послідовність дії та логіка вимагають і від соціялістів поставити інституцію УНРади вище від групових вимог і ставлення до окремих осіб тих чи інших угрупувань. Бо стоїмо перед дилемою: або піти практично по шляху інтеґрації українських національних сил навколо Українського Державного Центру УНР в екзилі, або перебувати у постійній боротьбі, топчучи всі національно-державні вартості й цим руйнуючи те, що має бути порятунком для нас.

Не холодним розумованням, але душею й серцем віднаходьмо наш органічний зв'язок із українським народом і його недавньою державно-визвольною боротьбою й національно-державною спадщиною та спільним зусиллям скріпім у наших серцях державну ідею, щоб вона знову розцвіла всесинтезуючим пишним соняшником з усіма дозріваючими в наших душах зернятами правди, та зцементуймо їх так, щоб уже більше ніхто того соняшника в наших душах не розшматував на частинки й не виточив з його зерен еліксиру безсмертя.

«Зміна позиції» — проф. Зінченко

ПРЕСА І ЧИТАЧ

«Факти», правдивість яких ствердкує Москва

Від деякого часу деякі українські газети подають різні «факти», а правдивість їх підтверджують московськими писаннями, або — в ліпшому випадку — писаннями чужинців. До таких подавань «фактів» належить останньо дві статті інформації в католицькому щоденнику «Америка» ч. 110 п. з. «Історичні факти говорять» і в «Гомоні України» — «Про свято думали, а в будень сказали» Льва Шанківського. Як останній, покликаючися на різні писання чужинців, а в першу чергу московських і інших комуністів, старається різними «фактами» опрокинути «легенду братовбивства», — так і різні Товариства кол. Вояків УПА, що належать до т. зв. Визвольного Фронту — покликаючися на різні джерела московсько-большевицьких писань, інтерпретують в їхньому насвітлені різні справи постання УПА.

До писань Льва Шанковського ми ще повернемося, а про статтю-відповідь згаданих Товариств, не будемо писати, бо напевно вони одержать відповідь від компетентних організацій. Ми хочемо сьогодні тільки звернути увагу на сам факт, що покликатися на московсько - большевицькі джерела як доказ своїх тверджень, твердження ці набирають ще більш сумнівної вартости. Зокрема коли мова іде про підпільно-партизанську боротьбу українського народу в недавньому минулому. Боротьба ще не закінчена, а тим же большевицькі провокації мають місце так само, як і мали колись.

«Хай же приклад цієї... нації, заохотить і нас українців до наслідування».

«Нова Зоря» ч. 26

Таке читаємо в передовиці згаданого католицького тижневика п. з. «На марґінесі боротьби «Голіята з Давидом», тобто останньої війни жидів з арабами. Між всякими іншими чеснотами, які варто нам було б наслідувати, цей тижневик закликає засвоїти жидівський «практичний погляд на розв'язку релігійно-національного питання». Не бачимо дуже великої практичности в жидівському розв'язуванні релігійно-національного життя так в минулому, як і тепер. Натомість бачимо дуже велику й повчаючу стійкість їх в цій площині свойого життя протягом віків розсіяння і короткого часу державного життя.

Візьмім хоч би їхній календар. Хоч як непрактично було їм замикати свої крамниці в Україні в час їх свят, то все таки вони послідовно це робили. Так зрештою і тут. В нас же розв'язуємо цю проблему за засадою «не знає лівиця, що робить правиця». І так з одного боку «Нова Зоря» закликає наслідувати в цьому жидів, а з другого боку ця сама газета і священство цеї епархії міняють календар, принципово до нашої дітвори говорять по-англійськи, а мову українську мучать кожної проповіді в церкві. Чи не час, щоб і вони пішли слідами цеї «всетаки — як пише згадана газета — Богом вибраної нації».

ДО УКРАЇНСЬКОГО ЖІНОЦТВА

«Українка в світі» ч. 1 (13)

П'ятдесяті роковини української національної революції освідомлюють нам довгий шлях боротьби, що його перейшла кожна частина української землі. Він позначевий нестримним ростом і великими перемогами, але й тисячами, мільйонами жертв. Це й хочемо відзначити у ці великі роковини. Поклонитись пам'яті минулого та виявити свою всенародню волю до свобідного державного життя.

В тій цілі Пан-Американська Конференція скликає Світовий Конґрес Вільних Українців в днях 16 — 19 листопада 1967 у Нью Йорку. Радитимуть Ієрархи українських Церков, центральні репрезентації різних країн поселення та громадсько-суспільні краєві організації. У творчому єднанні виробиться нова громадська думка скріпиться наша громадська постава.

П'ятдесят літ тому українська жінка увійшла пліч-о-пліч із чоловіками у вир національної революції і стала повноправною громадянкою своєї держави. Тому їй особливо дорогий цей шлях, на якому вона дозріла й виявила себе в будівництві української держави. Тому українське жіноцтво, згуртоване в рямках своїх організацій, візьме в Конгресі численну участь. Щоб з'ясувати цей її громадський вклад та зрозуміти його напрямні, скликаємо на день 15 листопада 1967 р. Жіночу Сесію Світового Конґресу. До участи запрошуємо всі жіночі організації й товариства, що хочуть спільно з нами звеличати ці роковини.

Закликаємо краєві жіночі організації — вислати якнайбільше представниць на Сесію, щоб вона стала справжньою громадською маніфестацією нашої громадської зрілости й сили.

Жінок - фахівців, жінок - мистців, студентську жіночу молодь прохаємо завітати, щоб скріпити своєю приявністю й порадою силу нашого слова. А всіх, що стоять осторонь жіночих організацій, радимо включитись у цей їх здвиг та підтримати його.

Світова Федерація Українських Жіночих Організацій

12-ТЕ ПЛАСТУНСЬКЕ ДЖЕМБОРІ

Пластунські джемборі вже мають за собою 60-літню історію. 1-го серпня 1907 року, основник Пласту Роберт Баден-Павелл, вперше взяв 22 пластунів поза границі Англії на табор. Тепер світова пластунська конференція, маючи більше 10,000.000 членів в приблизно 150 країнах, — вибрала місцем 12 Джемборі Фарраґет Стейт Парк, Айдаго, ЗДА, так відзначуючи 60 річницю пластунського таборування.

На цьому, першому в цій країні, пластунському джемборі, сподіються біля 14.000 пластунів-учасників. ЗДА самі плянують вислати біля 4.000 а Англія 1.000. Як видно це джемборі навіть в пляні не має бути більшим за попередні. Друге пластунське джемборі в Англії мало 50.000 учасників, а третє 18.000. Якщо ж взяти під увагу місцевість, де відбуватиметься 12 джемборі, то нам здається, що підготовка і саме переведення його перевищить всі дотеперешні. 12 пластунське джемборі почалося 1-го серпня і тривало дев'ять днів. Відбулося воно в місцевості віддаленій 50 миль від найближчого летовища, а найближча станція є в місті з населенням 214 осіб. Уявіть собі, якої треба колосальної підготовки, щоб 14.000 осіб привезти і відвезти на місце призначення; прогодувати їх протягом дев'ять днів і т. д.

При цій нагоді висловлюємо свою глибоку віру, що і український Пласт на еміґрації, а зокрема в ЗДА і Канаді -- був належно заступлений на цьому 12 пластунському джемборі.

Український Інтернат у Мюнхені

«Інфораційний Бюлетень» ч. 1 (28)

● Українське Товариство «Рідна школа» в Німеччині, в склад якого входять представники наших Українських Церков і центральних установ, відкриває у Мюнхені, з днем 1-го вересня 1967 р., Український Інтернат для ґімназійної молоді і фахових шкіл. Українська молодь буде вчитися у німецьких ґімназіях та інших школах, а крім цього буде навчатися українознавства. Батьки, яким залежить на добрій ґімназійній та фаховій освіті та українському національному й релігійному вихованню їхніх дітей, можуть їх до цієї установи вислати. Інтернат приймає учнів з усіх кляс ґімназії і фахових шкіл. Зголошення приймає і докладніших інформацій уділює Управа Т-ва «Рідної школи». Адреса: Україніше Шульферайн «Рідна школа», 8 Мюнхен 2, Дахауерштр. 9/II.»

Ювілейна виставка в честь Л. Курбаса

«Вільне Слово» ч. 14

12 вересня 1967 р. минає 80 років з дня народження великого українського режисера Леся Курбаса.

Торонтонський Музично-Драматичний ансамбль ім. Леся Курбаса розпочинає працю над ювілейною виставою, присвяченою його пам'яті.

Художня рада ансамблю прийняла рішення поставити історичну драму М. Старицького — «Остання ніч».

ВІСТІ З КОМІТЕТУ ҐРОМАДСЬКОЇ ЄДНОСТИ

Потреби кожної місцевости мають свої особливости. Провадити успішно діяльність можна лише тоді, коли ми ті потреби вивчимо та будемо їх розв'язувати. Тому варто якнайшвидше відбути місцеві наради з метою проаналізувати положення й виробити плян реалізації потреб. На таких нарадах треба обов'язково з'ясувати й передискувати позиції КҐЄ. Скрізь повинні бути на руках основні матеріяли до цих питань, а там де їх нема, ми на вимогу, надішлемо. Якщо місцевий відділ УККА не є в зв'язку з КҐЄ, належить негайно приступити до заснування місцевого КҐЄ.

Не зважаючи на заклики різних організацій, включно з УККА, наше громадянство в ЗДА не перевело акції протестів проти арештів і переслідувань культурних діячів в Україні. Тому ми закликаємо перевести якнайшвидше такі акції. Відбувати їх потрібно на загальногромадській базі, себто, коли ми їх ініціюємо, запросити без винятку всі організації, а коли їх ініціює хтось інший, то по змозі приєднатися до нього.

На листопад 1967 р. призначено Світовий Конґрес Вільних Українців. Він повинен бути одним із найповажніших наших здвигів на еміґрації по другій світовій війні. Ми сподіваємося бачити на СКВУ не тільки маніфестацію наших сил безкомпромісової боротьби з червоною Москвою та підкреслення нашої готовости допомогти всіма можливими засобами

українському народові в його визвольній боротьбі але Конґрес цей повинен розглянути всі наші спроможности й потреби, накреслити шляхи нашої діяльности, нашого самозбереження та розвитку в майбутньому. З огляду на важливість СКВУ просимо місцеві КГЄ як теж співпрацюючі з нами відділи УККА та наших симпатиків якнайшвидше приступити до зорганізування імпрези в справі УККА. Коли можливо треба зорганізувати її як громадське віче, а коли умови на це не дозволяють, тоді зробити панель, тощо. Про Ваші заходи та осяги в цій справі, просимо інформувати наш секретаріят.

З уваги на потребу розбудови організаційної сітки КГЄ, пленум КГЄ постановив на своєму засіданні 12-го квітня ц. р. покликати до життя дві нові комісії: статутову — для випрацювання статуту й чартеру КГЄ та правильника для його відділів — місцевих КГА; і підготову — конференції КГА. Завдання Конференції буде схвалення статуту КГЄ та згідно з ним вибрати керівні органи КГА і схвалити програму його діяльности та плян праці.

Наше становище до УККА незмінне. Ми й далі стоїмо на становищі щоб полагодити конфлікт та вступити до органів УККА. Не заперечуємо його функцій, але твердо стоїмо за впорядкуванням відносин у ньому та за поширення його праці, будучи свідомі того, що УККА не все виконуватиме. Тому ми підніма-ємося тієї залишеної облогом праці. Всі ці задуми повинні ввійти в наш чартер, статут і правильник. Просимо наших членів і симпатиків присилати нам свої поради й завваги.

Всім заінтересованим

нижче подаємо адреси Централі Комітету Громадської Єдности, як нашу відповідь на всі листування в цій справі:

В загальних справах —

Dr. T, Sendzik
620 Schiller Avenue
Trenton, N. J. 08610

В фінансових справах —

Mr. D. Kuzyk
133 Lafaytte Avenue
Trenton,, N. J. 08610

«На варті», — проф. Зінченко

Д-р. М. Рибак

ГЕНРИК СЄНКЕВИЧ

На переломі 19. і 20. століть кол. землі бувшої Польської Республіки були розділені між три держави. Найбільша її частина перейшла під Москву, дві менші, одна під Австрію, а друга під Прусію.

Поляки, особливо по трьох невдалих постаннях, в згаданому часі не мали ніяких політичних виглядів для відновлення своєї незалежної держави.

І саме в тому часі виступає на літературному і журналістичному польському полі молодий, надзвичайно талановитий письменник, Генрик Сєнкевич. Як студент варшавського університету, він студіював там право і медицини, але цілою душею віддавався студії історіографії. Він був сином зубожілого т. зв. «однофільварчного» шляхтича та матері, що походила з дещо богатшої шляхотської родини. Все ж таки і серед тої незаможної шляхти процвитала думка про відзискання свободи Польщі, але зі всіми бувшими шляхотськими привілеями.

Рішальним чинником, який не дозволив Сєнкевичеві йти дорогою вже загально признаного демократичного напряму, була його жінка. Багата, високого шляхотського роду а сама вона уможливила свойому мужові включитися до польського консервативного шляхотського табору, який в Австрії здобув собі дуже визначені привілеї, як пр. адміністрацію Галичини.

Сєнкевич як дуже здібний, здобуває собі европейську славу своєю повістю: «Кво Вадіс?» («Куди ідеш Петре?» -М. Р.) за яку він одержує навіть нагороду Нобеля. Його повісті переложено на 60 мов, і вони досі становлять улюблену лектуру для всіх верств польського народу.

Але Сєнкевич, задивлений в могутність давної польської шляхти і її маґнатів, в усіх своїх повістях не бачить крім шляхтичів, ніякої іншої верстви населення, неґує ними. З великою ненавистю відноситься до українського народу, а про його боротьбу за волю говорить як виключно про бунт проти поляків невдячного і некультурного народу. Зате затаює і вибілює руїнницькі дії шляхти, яка вкінці допровадила до соромного для всіх поляків розбору Польщі між три сусідуючі держави.

Вже по появі його повісти «Огнем і Мечем», починають появлятися чимраз відважніші голоси проти того, що Сєнкевич систематично допускався чимраз більше історичних неточностей.

В студії посвяченій історичному циклеві Сєнкевича П. Хмельовський доказує, що «реалістичне зіставлення історичної дійсности.... Сєнкевич перемінив у світ леґенд та казок, які своє п'ятно витискають не тільки в пригодах аватурничо-любовних, але і в освітленні об'єктивної справи. Перша площина, реалістична,... розбуджує суґестії історичної і психологічної проблематики, натомість друга стремить за всяку ціну до визволення з-під того, що називається постулятом історичної правди і постулятом реалізму характерів, щоб тим легше вскочити в ідеалістичні та поетичної фікції реґіони. Саме на тій основі є ним описана велич життя давної Польщі.. Тут. однак, немає місця на історичні аналізи» (Керстен: Потоп-Історія 1965, стор. 28).

Спробуймо насамперед проаналізувати поважні неточності в його об'емистій повісті: «Хрестоносці» або «Книжаци». Історія діється в Східних Прусах, 1410. року. Там панує воєнний орден Хрестоносців, який різними способами використоруе на свою сторону Польщу. Але, щоб ті переслідування могли бути аж такими жорстокими, як описує Сєнкевич, то історія тих часів дала б нам бодай приблизне насвітлення тих надмірних переслідувань... Тимчасом Велике Князівство Литовське побільшило свою силу тим, що ряд українських князів, Володимирового роду, рятуючи себе від татарських наїздів, піддав себе під володіння великого князя Володимира Ягайла. Очевидно, кожен князь був в першій мірі зобов'язаний помагати оружжям свому зверхникові. А коли Ягайло опанував і Польщу, то тоді міг думати про війну з Хрестоносцями... З того логічно виходить, що, як не найчисленішу оружну силу представляли українські війська, то все таки їх число було надто велике, щоб не могло уйти уваги історика. Про ту українську военну силу, рішальну у побіді Ягайла над Хрестоносцями в 1410. під Ґрунвальдом і Таненбергом, Сєнкевич не згадує. Противно, коли наші українські полки співали свою военну пісню «Боґародзіца» він назвав її польською піснею,....

А як виглядає описана Сєнкевичем велич і історичне значення побіди Ягайла під Ґрунвальдом і Танненберґом, можемо пізнати з ко-

роткої історичної статті п.н. «Торунь — місто Коперніка» уміщеної в «Ґвязді Полярній» з дня 4. лютого у.р. отже в польському джерелі: «Хрестоноський орден лиш угнувся під важким ударом заданим йому 1410.р. через війська Володимира Ягайла в славній битві під Ґрунвальдом: то таки еще крізь кількадесять років володів орден північними землями Польщі і уступив звідсі аж по переможній війні 1445-1466.) закінченій мировим договором в Торуні». І від часу орден вже не відзискав своєї слави, а його життя покінчилося аж з хвилиною секуляризації Прус. З того виходить, що ані Ягайло: ані жаден з його наслідників не були всилі знищити того ордену власними силами.

В початках 90. років минуло століття являється на книгарських полицях його т. зв. «Трилогія» що складалася з 1. повісті «Потоп» 2. Оґнем і мечем (Огнем і мечем - М.Р.) та 3. Пан Володійовський. Це є саме ті повісті, які описують критичні часи Польщі по причині нападу шведів та козацьких воєн.

В «Потопі» мав Сенкевич найтвердший оріх до згриження: неісторичними описами, невірно звеличати заслуги польської маґнатерії. Адам Керстен, у своїй згаданій вище науковій праці так характеризує чільних шляхотських провідників, в руках яких лежала судьба їх батьківщини. «Ані Сапега, ані Чарнецький, сторонники короля, не любили батьківщини більше як самого себе і ніяк не були готовими посвятити для неї своє приватне добро, власну амбіцію та самолюбство, дарма що Сенкевич описав їх як примірних патріотів. Що більше: тодішній маґнат не узнавав різниці між вибором батьківківщини і приватною власністю, між самолюбством і фальшивою амбіцією. Почини були диктовані особистим інтересом, а не громадською потребою. Поняття, бо, безінтересовної служби батьківщині і посвяти для неї, в тому часі,були для тої шляхти чужими і невідомими».

Різні були тоді погляди на останнього короля з родини Вазів (Шведських М. В.) Яна Казимира, бувшого езуїта, та кардинала.

Сенкевич описує Яна Казимира ось як: «Пан з голубиним серцем, вразливий на судьбу своїх підданих, який дуже часто плаче над недолею Річипосполитої і народу. Глибоко релігійний, посвячує час молитвам і роздумуванням над рятунком умираючої вітчизни... Одушевлений волею боротьби, консеквентний політик у своїх діяннях, духовий провідник еміґрації на Шлеску, а при тому якже вразливий супроти вояків, милосерний, людський ... Короля, коли б пес вкусив, сейчас би йому простив та ще йому «шперку» казав би дати... Таке ж *у* нього серце.....»

В противенстві до того Сенкевичого опису Короля, читаємо ось такі замітки істориків Плебанського, Чермака і Конопчинського, наведені в згадані студії А. Керстена.:

Плебанський описує короля як людину слабу, податливу, легко піднадаючу під вплив оточення, який скоро знеохочується, до всего. Він (фороль М. Р.) ставить вище приємности ложа і стола від справ Речипосполитої, а у виконуваннях зовнішних релігійних форм добачує глибоку релігійність. (А. Керстен стор. 130)

Ян Казимир, в історичному начеркові Чермака є описаний діяметрально противно, як у Сенкевича. Чермак подає, що король звик був уживати звороту, що він волів глядіти на пса, ніж на поляка. Король майже завжди носив чужинецький одяг... Дефект голови і дефект серця... брак, а радше недостача правдивих мужеських і горожанських чеснот.... з вийнятком хиба одної, що був хоробрим у боях. (А. Керстен стор. 140)

А Конопчинський пише: «Як монарх, король дуже часто і далеко відбігає від стремлінь та інтересів Народу. Амбітний, але без сталої цілі у веденні політики, примхуватий і в найвищому ступні змінливий. Раз він є повен фантазії і гордости, то знову прибитий песимізмом. Вправді він є релігійний, але неморальний а у відношенні до поляків нетактовний. і впрост aроґантний.» (А. Керстен стор. 140)

Вже на основі лиш тих трьох історичних джерел ми можемо собі уявити, яким був апотеозований Сенкевичем король, Ян Казимир, Ваза.

Сенкевич, у своїй повісті «П О Т О П» описує політичні та воєнні події на теренах Польщі в рр. 1655-1660, які покінчилися мировим договором між Польщею і Швецією в Оліві, під Данціґом. Це був час по закінченій і програній війні поляків з Богданом Хмельницьким, який 1654. р. в Переяславі заключив був договір з Москвою.

Коли ми дещо познайомилися з становищем Сенкевича, який у польській шляхті і у королеві бачив єдину остою оборони самостійности Польщі, то цікавим би було і вкоротці застановитися як він відносився до шляхти нижчого ступня, до селянства і міщанства. Він в дійсності майже їх не бачить, а в засаді ними погорджує. Навіть і коли Сенкевич деколи у своїх творах згадує про якогось малого шляхтича, чи селянина, або й міщанина, то лиш в тій цілі, щоби і його образи ніяк не затінили блеску заслуг маґнатської шляхти.

Тимчасом шведський король Кароль X. Ґустав, зі своїм добре виеквіпованим військом, досвідченим в боях під час 30-літньої війни, що покінчилася 1648. р., сам знаменитий політик і боєвик, на чолі досвідчених генералів, весною 1955. р. починає інвазію проти Польщі.

Маґнати оден за другим, замість стануги в обороні своєї батьківщини, без вистрілу піддаються шведам, думаючи проте, що Яна Казимира треба детронувати, а на його місце вибрати королем Кароля X. Ґустава... «а такої великої зміни не буде, бо оба згадані королі це потомки шведської родини Вазів». Тимчасом маґнати не будуть потребувати воювати, а до того забезпечать свої маєтки перед руїною війни.

Вислідом такої маґнатської політики було, що переважаюча частина їх скоро перейшла на сторону ворога. А Кароль Ґустав мав перед собою майже безборонну Польщу. Цілий ряд воєводів, каштелянів, урядників у коронних і литовських добрах, цілі громади озброєної шляхти, цілі хоругви знаменитор польської кінниці знайшлися в шведськім таборі, готові до услуг побідникові. А решта війська і собі домагалася переходу до шведів. Головні шляхотські роди, що зрадили короля, після тверджень самого Сєнкевича: Опалінські, Ґруджінські, три браття Радзівілові, Януш, Боґуслав і Станислав-Альберт, Конецпольські, Дмитро Вишневецький, перший муж Марії Казимири, потім жінки короля Яна Собєського; Ян «Собіпан» Замойський, та його сусід, староста Яворівський, Ян Собєский і т. д. Але Сєнкевич не згадує імени Собєского, тільки пише про нього, як про «пана з Яворова»...Очевидно не було йому під смак згадати Собєського між ребелянтами, а не по стороні короля...

Тимчасом шведи побіджали, зручно використовуючи незгоду та зависть панів.... А Кароль Ґустав виявляв охоту прийняти польську корону, на ту тему дискутує зі шляхтою, та обіцює їй завжди з нею співпрацювати... Придорожні твердині без надуми піддаються шведам. Краків і Варшава, враз із іншими містами ані не думають про якийсь опір шведам, а складають вірно-підданчі ваяви...

Кароль Ґустав, накладає на населення і очевидно на шляхту контрибуції, обкладає їх високими податками, жадає для себе дальшої військової помочі, а його підвладні знущаються над мирним населенням, цілі оселі пускають з димом.

Король, зі своєю подругою Людвікою Марією а також з пізнішою подругою короля Яна Собєського: Марією Казимирою французькою марґрафинею, (т.зв.пізніше: «Королева Марисєнка») та своїм почотом втікає на Шлеськ і осеюється в Глоґові, взгл. Глоґівці, а частина інших втікачів схоронилася на Спіжу. Ті місцевості, положені недалеко від границь Польщі.

Але і та шляхта, яка з королем втікла з Польщі, теж носилася з думками (навіть такі вірні королеві, як Чарнецький і Сапєга), щоб його детронувати, а на його місце покликати на польський трон когось з-поміж сусідських пануючих. Сам примас Польщі, перебуваючий в товаристві короля, висказався навіть за кандидатурою Кароля Ґустафа, під умовою, що «він прийме католицьку віру...»

Оборона Ченстохови

Кульмінаційну точку «Потопу» Сєнкевича становить його опис оборони Ченстохови, та сильветка ігумена ченстохівського манастиря ченця чину Павлінів, Авґуста Кордецького. Кордецький написав був, на загал, дуже інтересну річ п. наг. «Нова Ґіґантомахія». Це, однак, є твір інспірований королевою Людвікою Марією, написаний після двох років, облоги Ченстохови, 1657. року. І саме ці обставини, що автор писав свій твір для королівського двора, не дозволив йому писати цілої правди про перебіг облоги манастиря, а мусів укрити всю правду про довготривалу облогу про пертрактації Павлінів зі шведським полководцем Міллером, який очолював саме шведське військо підчас облоги, а головно про вірно-підданчі заяви монахів Павлінів.

Всупереч історичній правді автор свою ґльорифікацію оборони Ченстохови опер на згаданому творі.

Тимчасом манастир у Ченстохові був твердинею, але середніх розмірів

Тут же треба згадати, що шведський король взагалі противником здобування твердинь, яких по границях Польщі була знатна кількість. Він тільки їх оминав, позіставляючи їх власній судьбі. Зрештою богато з-поміж них безкомпромісово шведам піддавалося. Також і не було в пляні Кароля Ґустафа здобувати Ченстохову. Але саме в околиці Ченстохови вибухло було проти шведів селянське повстання, яке згаданий полководець Міллер здусив, а вертаючися відтам, обложив своїм військом Ченстохову у тій цілі, щоб її залога евентуальним постанцям не помагала, бо Кароль Ґустаф пішов був із головною своєю силою в Познаньске, де побоювався поважних мілітарних труднощів.

Важке при тому було це, що шведський король не мав зі собою ані армат, ані знаряддя до здобування твердинь. Він слушно твердив, що облогами твердинь знищив би боєву силу своєї

армії.

Тимчасом, ідучи слідами згаданого твору Керстена про «Потоп» та опису облоги М. Козманом: «На слідах лицарів» Трилогії (1966, Варшава на стор. 157-166) маємо змогу представити дійсний стан облоги, далекий від того історичного значення, яке йому надає Сєнкевич.

І так: Сили Міллера виносили около 2000 людей, але тільки 350, які надавалися до здобування замкових укріплень і лиш 8 полевих гармат з пізнішим добавком ще кілька. А манастир на Ясній Горі мав на самому початкові облоги 160 піхотинців знаменито витренованих для служби в твердині бувшим їх командантом полковником Целяріем, а при тому 70 вишколених воєнно монахів, між якими були спеціялісти артилеристи. Отже огнева перевага була, до самого кінця по стороні Ясної Гори. А коли виявилося, що залога є знаменито запровіянтована і засмотрена воєнним знаряддям, не заходила ніяка потреба ані піддаватися шведам, ані з ними взагалі пертрактувати. Вкінці, Міллер, на розказ свого короля, покинув облогу і поспішив йому на поміч, до Прусії.

Очевидно, та відомість захопила людність, яка зносила всі терпіння, зв'язані з війною.

Інформація, що шведи, лютерани, облягають Ченстохову (де вже не було чудотворного образу,бо його вчасно вивезено на Шлеск, про що загал не знав і думав, що шведи хотять знищити той чудотворний образ) обурила загал, який і так почав загально-оборонні битви проти наїзника. Але характеристичне є це, що на відсіч готовилися йти не маґнатські війська, бо вони перебували в таборі ворогів, але підгалянські селяни і великопольська мала шляхта. Оказалося, що нарід не прихилився до маґнатської політики вибору нового короля тимбільше, що Кароль Август скоро відкрив свої карти і перестав зовсім пактувати з великими панами, а виявився звичайним побідником. Нищив і вивозив польські маєтки, криваво здушувва всякі спроби опору. Також неохотно глянуло на шведів католицьке духовенство. Духовні побоювалися рабунку своїх спірних засобів, а також тому, що шведи були єретиками. Тоді не вільно було легковажити релігійного аспекту бо саме тоді.в широких кругах польської суспільности панував релігійний фанатизм. Але маґнати були далекими від фанатизму.

В часах, коли Сєнкевич писав свою повість, а ігумен був оповитий німбом святости і як примір безграничного патріотизму, на що він ніяк собі не заслуговував. В додатку до того, Сєнкевич оперся, майже безкритично, на версіях Кордецького.

Ян Казимир у Львові

Шведські історики правдиво подали, що головні розрухи проти шведів почалися масово по відступі шведів від облоги Ясної Гори. Коли ті події дійшли до відома короля, який тоді був на Шлеську, він видає маніфест до польського народу, де взиває його до боротьби проти наїзника, який з-початку не мав відгуку. Зате був шведський терор тим чинником, що підсилив огонь до спротиву.

Під впливом вісток про поширення постання в краю, на коронній нараді в Ополю, дня 15. листопада 1955. р., западає ухвала про поворот короля до краю, вслід за чим король 10. грудня виїздить зі Шлеська. Однак ще крім частини Галичини і вільного Львова, весь край був у руках шведів. Тому король їхав через Моравію, потім словацькою землею до Любовлі, куди завитав 1. січня 1656.р. Але його дальша подорож через Кросно і Ланцут цілком не був «маршом триюмфальним», як про це згадує Сєнкевич. Зате починає шляхта поволі приступати до короля, серед якої найвірнішим слугою його і оборонцем був визначний польський стратег, реґіментар, Стефан Чарнецький.

«Слюби» короля відбулися у Львові, аж 1. квітня 1656. р. де король, представники шляхти і суспільности присягали собі взаїмно поміч у боротьбі проти наїзника. Парада заприсяження відбулася в одному з діючих тоді у Львові, костелів. (Нинішна латинська катедра тоді ще не існувала, а площа, де її побудовано, була тоді міським цвинтаром — (М. Р.).

Ця присяга мала лиш декляративне значення погодження короля з бунтівничою шляхтою в цілі служити вірно свому народові. Але до правдивого об'єднання шляхти з королем ще довго не приходило. Історик Лелевель пише про ню, що це була пуста присяга перед вівтарем і Богом, яку зложили, без віри, король і люди...

Але в житті Стефана Чарнецького шведська окупація була для його військової кар'єри переломовою. Він освободив Краків, перевіз короля зі Шлеська до Львова і зістав іменований комендантом боїв в зимовій кампанії 1656. року. Він не мав ані багато війська і то не було надто добрим. Перебіг війни є нам знаний з «Потопу». Його військо лиш шарпало ворога під,їздовою системою, в якій, він мав повне щастя так, що вкінці випер шведів з границь Польщі. Мир заключений між Польщею і Шве-

цією 1660. р. був підписаний в Оліві під Данціґом і був кінцем інвазії.

Але мимо того Польща котилася дальше до упадку, бо незгоди і свари, як і впливи сусідніх держав, робили безперестанні неспокої.

Повість «Оґнем і Мєчем» (Огнем і мечем)

«1647. рік був то дивний рік, коли різні знаки на небі і на землі сповіщали якісь поразки та надзвичайні випадки»... Так починає свою повість «Огнем і Мечем», Сєнкевич. Там описана історія є тісно зв'язана з історичною визвольною боротьбою Богдана Хмельницького проти польського маґнатського панування на Україні. Далеко більше є історично і законно оправданою визвольна війна Хмельницького проти окупантів поляків, бо Хмельницький мав за собою святе право і обов'язок вигнати ворогів з української території, чим у «Потопі» шведський король Кароль Х Ґустав до території Польщі. А коли Сєнкевич у згаданій повісті «Потоп» старається якщо не цілком вибілити, то бодай виправдати зрадницькі дії маґнатів проти батьківщини і польського короля, вкінці триюмфує, що Польща позбулася окупанта, то на Україні окупантом є поляк, а власником і довговічним паном землі є український поневолений нарід. Та сама ідея, але цілком суперечно в обох творах представлена.

Сєнкевич стоїть на становищі, що Польща має право боронитися проти наїзника, але Україна мусить бути в польському ярмі.

Коли боротьба козацтва з Хмельницьким на чолі з поляками починає вестися на життя і смерть, Сєнкевич цілим серцем і своїм визначним письменницьким пером стає по стороні Яреми Вишневецького. Уважає його найвідповіднішим оборонцем Польщі проти України, при чому вважає його як людину благородну і добру, особливо для своїх підданих. Він цілком не узгляднує факту і ним не інтересується, чому саме, головно з маєтків Вишневецького, утікали масово селяни до повстанських козаків. В тій утечі бачить лиш чорну невдячність селян до панів та очевидно до Польщі. Сєнкевич абсолютно не бачить і не хоче знати, що провідним мотивом козацького повстання була боротьба про селянську землю, про свободу, особливо релігійну, та про інші привілеї, а тільки широко розписується над тим, що Хмельницький почав братовбивчу боротьбу за свою приватну справу (крадіж одним шляхтитичом йому жінки) і розпалив її з особистої ненависти до Польщі.

Пальним матеріялом була народня маса українська, православна, одна осіла на стало, друга кочуюча, третя торгуюча, але лицарська і свобідна. І саме ту вільну людність польська велика і мала шляхта обтяжувала важкими данинами, свідченями в натурі на їх річ, а при тому змушувала той вільний нарід до панщини і невільництва.

Тимчасом польська історіоґрафія уважає, на загал, Вишневецького людиною енерґійною, добрим організатором, амбітним, але ніяким політиком, радше непогамованим ворохобником та жорстоким.

Наш письменник В'ячеслав Липинський називає Ярему ренеґатом, бо його предки були українцями і православними, а один із них Дмитро Байда був основником і організатором «Січи», а крім того уважає Ярему кровожадним ворогом цілого українського народу, якого підлні несамовито боялялися і сердечно ненавиділи.

При тому мусимо відрізнити «два обличчя» згаданої повісти та її автора. Перше, то велика гарна казка, маючи прикмети правдоподібности але і ціхи казки про змагання добра зі злом. Очевидно у автора, тим злом є Хмельницький, котрий приєднав собі як союзника, ворога свого народу татар і стремить до упадку відчизни. Добро репрезентує Ярема, «одинокий оборонець річипосполитої». Тимчасом Вишневецького, Конєцпольського та інших власників лятифундій об'єднало що інше: рятувати свої власні маєтки, що їх мали в Україні. І до цього вони вжили свої власні війська та до акції втягнули центральну владу. Але Ярема не став головнокомандуючим польськими військами, а був підлеглий трьом т. зв. «реґіментарям».Остророгові, Конецьпольському і Заславському, яких загально називано: «латиною» «дитиною» і «периною». Їх вибрано на т. зв. конвокаційному соймові як воєнних комісарів проти Хмельницького, бо під Корсунем дісталися до козацької неволі гетьман Потоцький і Калиновський, а Ярема був поминений, як такий, що не повинується розказам центральної влади.

Але Сєнкевич не хоче бачити у Хмельницькім дипломата, мужа стану з широким політичним горизонтом, який завдяки умілому доборі союзників, мав поважні воєнні поводження. В його особі знаходилася, особливо в часі визвольної боротьби найвища влада в Україні. Як виражується польський історик З. Вуйцік, Хмельницький був «в одній особі президентом, прем'єром, міністром заграничних справ і начальним вождем української армії».

Коли, по рокові повстання, Польща виказа-

лася безсильною, а з другої сторони знаменита боєва здібність повстанчої армії,— Хмельницький був готовий погодитися з нововибраним польським королем, але під такими умовинами: «Нехай поляки уступляться з тих зевель, які колись володіли достойні і великі князі! Ми в підданстві і неволі ляцькій бути не хочемо!»

Це була конкретна політична програма, з якої Україна не думала резиґнувати. Але слаба Польща з неоправданим упором тривала при тому, що Україна мусить бути вповні інкорпорованою в польські границі.

Але пам'ять про славні діла козаччини, про її патріотизм осталася на віки у вдячній пам'яті народу. Найновіші часи виказали, що ми уміємо здобувати волю, коли лиш сприятливі обставини на це дозволять...

Третю частину «Трилогії» Сенкевича під наголовком «Пан Володийовський» ми на разі поминаємо, як таку, що нас українців безпосередньо не дуже обходить. При тому вже знаємо добре з текстів двох інших частин «Трилогії» як Польща політично і мілітарно падала і врешті перестала існувати. Під тим оглядом Сенкевич у своїй згаданій повісті майже нічого нового не подає.

Тимчасом вже від часів панування трьох держав над польською територією, польська суспільність починає поволі обтрясатися з фантастичного німбу повістей Сенкевича. І особливо великою заслугою польської історіоґрафії є, що вона «відбронзовує» (вираз взятий від Боя Желенського і його твору «Королева Марисенка або історія Польщі на виворіть») польську історію, бо це, маймо надію, може вплинути на поляків у тому напрямі, що вже раз стануть більше примирливими для своїх сусідів, а головно для українців.

Але, чи так станеться, будучність покаже.

Джерела

I. Повісті Сенкевича:
а) Кржижаци (Хрестоносці)
б) Оґнем і мечем (Огнем і мечем)
в) Потоп
в) Пан Володийовський

II. Адам Керстен: Сенкевича «Потоп» - Історія. Державний Видавничий Інститут, Варшава, 1966, стор, 299, брошурована, середня вісімка.

III. Марцелі Космак: «На тропах богатерів Трилогії». Видавець: «Ксіонжка-Ведза» 1966., Варшава, Польща, стор. 361 тексту плюс список змісту на 1 сторінці, мала вісімка, полотняна оправа.

Відносно II. і III. згаданого твору складаю щиру подяку Вп. П. Інж. Степанові Кульчицькому, який звернув мені мою увагу на ці нові наукові твори і дозволив мені з них користати.

IV. Вячеслав Липинський' «З дзеюф України»

V. Василь Щурат: Українська боєва пісня «Боґародзіца»

VI. Михайло Грушевський: «Історія України Руси, Том IX. Книга 1. Хмельниччина, роки 1650-1653, Видавниче това-тво «Книгоспілка», Ню-Йорк 1957, особливо розділи: II, III, IV. і VI. - Фотопередрук з першого видання, що вийшло у Києві в 1928. році.

VII. Тис-Крохмалюк: «Бої Хмельницького» Військово-історична студія. Мюнхен 1954. Видання Братства кол. вояків І. Української Дивізії УНР, стор. 184, плюс 5 картин боїв Хмельницького, вісімка, брошурована.

IX. Роман Радзикевич, Полковник Данило Нечай, історична поріcть.

X. Дві статті з иольського тижневика «Зоржа Полярна» видані в Стевен Поінтс, Віс.
а) «Марисенка Собеска», з 21. січня 1967.
б) Торунь, «Місто Коперніка» з 11. лютого 1967,

XI. Бой Зеленські: «Крульова Марисенка» чилі гісторія Польські на опак». Видання перед другою війною.

XII. Третя стаття з «Зоржи Полярної» з дня 26 лютого 1967: «Повторний тріюмф Сенкевича».

МОНОПОЛІСТИ УПА КЛИЧУТЬ «СТАРШОГО БРАТА» НА СВІДКА

В українському щоденнику «Америка» у Філядельфії та в ряді інших газет, які підтримують організації т.зв. «визвольного фронту» оприлюднено відповідь трьох товариств колишніх вояків УПА в Америці, Канаді та Европі за підписами їх репрезентантів п. п. М. Грицков'яна, М. Копшка та М. Фриза на «КОМУНІКАТ-ВИЯСНЕННЯ» Головної Команди Союзу Ветеранів Українського Резистансу (СВУР) під заголовком: «Історичні факти говорять».

Ця наклепницька «відповідь» підписана вище названими ветеранами, котрі тим самим перебрали на себе відповідальність за її зміст разом із видавництвом газети « Америка». При цьому слід відмітити дуже цікаву «журналістичну» поведінку редакції цієї газети. Вона помістила матеріяли своїх бандерівських авторів і після цього ... припинила дальшу полеміку про УПА. А чому ж у такому разі, панове з Америки», взагалі цей матеріял друкували? Запит, властиво, зайвий, бо це ж постійна практика тієї горе-газетки, яка займається не знати з чийого доручення, затроюванням українського життя.

СВУР був проклямований його тимчасовою Головною Командою в 1965 р., де було сказано, що починається акція учасників нашого повстансько-партизанського руху по збиранні та публікації фактичних даних про УПА.

Вище наведена постанова та «комунікат-вияснення», мабуть, стривожила монополістів збройної боротьби Українського Народу, тому вони вирішили вистрілити по нас з московської пушки...

Основним актом обвинувачення являються переговори от. Т. Бульби з уповноваженою Москвою спец.-делеґацією в складі ппол. Лукіна та капітана Брежньова в тенденційному і фальшивому насвітленні, маючи на увазі показати уряд УНР, Провід Українських Націоналістів, Укр. Вільне Козацтво, Представництво СГД та всю Головну Команду первісної УПА, очолювану в тому часі от. Т. Бульбою, як союзників одної дуже реальної сили — чекістсько-партизанського загону полк. Медведева.

Документальним джерелом для авторів «відповіді», послужила книжка того ж Медведєва «Сильні духом», видана в Москві 1951 року.

При цьому експерт монопольної УПА вміло підбирає вигідні для нього місця вище згаданої книжки, а для посилення «історичних фактів» мішає горох з капустою, не пов'язуючи їх з правдивим часом подій і росту УПА.

Так, наприклад, дату народження УПА визначається наказом ген. Чупринки з 14-го жовтня 1942., а перше побачення от. Бульби з командиром загону Дм. Медведєвим датується днем 16-го вересня 1942 р. Отже, вийшла якась ненормальність, бо навіть згідно цих дат, що подають автори, виходить, що УПА існувала вже довго перед датою, визначеною ген. Чупринкою. Кому тепер вірити: підписам двох генералів чи трьом Миколам?

«Правдомовний» автор цієї відповіді чомусь забув додати загально-відомий факт, що вони (як і багато інших большевицьких груп і агентів) посувалися по українській території, послуговуючися кличками і псевдами СБ і цими ж зв'язками.

Ось бачимо, до чого дописалися бандерівські автори, для яких «історичним документом» і достатньо підставою для виступів у пресі й узагалі публічних виступів — є забріхані, пропагандивні писання большевицької агентури.

Ми відкидаємо цього роду поступування й засуджуємо його, як шкідливе для нашої справи, зневажливе для тих: що впали у зивольній боротьбі з большевиками й сьогодні продовжують її. Ми тільки запитаємо «трьох панів Микол» і їм подібних: хто вас, панове, пхнув до цього? Для нас большевицькі писання є постійною фальшивкою, пропагандивною брехнею, яка не має ваги й значення. І ми в ніякому разі не будемо відповідати таким самим шляхом. Та це і не потрібно. Ми маємо за собою факти, тверді факти, яких не замінити ані большевицькій пропаганді, ані бандерівськими писаннями. А факти ці слідуючі:

Поліську Січ, що на початку 1942 року перетворилася в УПА, почав організувати от. Тарас Бульба-Боровець і його співробітниками ще перед вибухом німецько- большевицької війни. З вибухом цієї війни, вона перейшла до перших виступів, всесторонніх акцій на терені Полісся й Волині. Свою діяльність, як і нелегальний перехід через німецько - большевицький кордон, повів от. Т. Бульба на підставі наказу і мандату Голови Директорії УНР і Головного Отамана Військ Андрія Левицького і згідно інструкцій Військового Штабу УНР.

Коли ми провадили партизанську боротьбу в 1941-1942 р. р., то бандерівці не лише шукали шляхів порозумітися з німцями, але ось що

писали у своїх летючках, розкиданих на Волині й Поліссі з метою розкладати повстанчі загони. Цитуємо дослівно: «Ми ставимося до партизанки вороже і її рішуче поборюємо. Партизани — це агенти Сталіна і Сікорського, а з ними нам не по дорозі. Це партизанка сотень чи навіть тисяч, а національно-визвольна революція спільних українських мас — наш шлях».

Сьогодні бандерівці кажуть, що їхня УПА «почалася в осені 1942 р.» Але це така правда: як їхні відомості про унівські фабрики літаків чи існування радіостанції «Воюючої України» на рідних землях, яку пізніше виявлено в Бельгії. Ось що каже їхній власний документ «Постанови III Надзвичайного Збору ОУНСД» (тодішня назва бандерівців), вступна стаття: Провід... зважив стан внутрішніх сил та сил ворога, розглянув зовнішньо-політичні обставини для військової дії. Після цього на терені Полісся і Волині виступили перші збройні відділи Української Повстанчої Армії». То пощо ж оббріхувати сьогодні і нашу громаду і себе самого? Ви ж бо знаєте панове, що III Надзвичайний Збір вашої організації відбувся в лютому 1943 р., після того, як німці зазнали сталінградської катастрофи! І скажемо вам: Роман Шухевич-Чупринка був чесніший за вас. В своєму наказі, бажаючи в якийсь спосіб і в якійсь мірі інкорпорувати в УПА збройну боротьбу попередніх років, він виразно сказав (ситуємо за вами):»... В жовтні 1942 р. почали організуватися перші відділи до боротьби з окупантами України. Вони згодом оформилися в єдину Українську Повстанчу Армію...» . Згодом, панове. Роман Шухерич Чупринка аж ніяк не намагається словоблудити, як це робите ви. Навіть не називає групової приналежности тих перших відділів, щоби таким чином бути в згоді з правдою. Бо коли б вони були бандерівські, то він це напевно з гордістю підкреслив би. Шухевич Чупринка стояв у смертельній боротьбі з ворогом і йому далекі були такі шахрайства, яких ви допускаєтеся сьогодні, щоб піднести свій престиж і взяти додаткові збірки з кишень чесних рядових українських заробітчан та поповнити свою партійну касу.

Оце вам факти. Так самим фактом, засвідченим тодішніми документами, а не большевицькими «джерелами» чи теперішніми підфарбуваннями, була наша постава в справі спільної боротьби проти наїздників, навіть спільного командування. Як тільки в 1943 р. появилися бандерівські відділи в лісах Волині, ми їм запропонували співрацю. Ми почали розмови і настоювали на успішному їх закінченні. А ви? Перший ваш представник, член штабу вашого командування Івахів-Сонар загинув у таємничих і вами дотепер не з'ясованих умовинах після того, як він був близько до зговорення з нами. А потім або ви не приходили на умовлені зустрічі, або їх відкликували. Та не зважаючи на це, ми вже навіть після того, як ви перебрали нашу назву УПА й почали нападати на наші відділи, звернулися до вас із закликом стати разом, стати в один ряд проти спільного ворога в боротьбі за спільну справу. Ось слова, що ними звертався от. Т. Бульба в нашому офіційному органі, «Оборона України» в Особливому Виданні Ч.I. 10. серпня 1943 р. «Ви визнаєте фашистку засаду безоглядної диктатури Вашої партії, а ми стоїмо на позиції кровної та духової єдности всього Народу на засадах демократії, де всі мають рівні права та обов'язки... Для з'єднання всіхнаціональних сил ми зробили все. Простягаємо до Вас ще раз братню руку. Коли Ви ставите справу України понад усе, коли поза Вашими плечима не криється спритно замаскована ворожа пружина, то ми знайдемо спільну мову так, як знаходимо її ми з Вашими стрільцями не раз, лежачи разом в одному окопі під ворожим вогнем»

Така була наша постава тоді, такою вона лишилася і сьогодні.

Ми за єдиний український визвольний фронт!
Ми за спільну визвольно-політичну репрезентацію!
Ми за об'єднання всіх національних сил у визвольній боротьбі!
Ми за народ, а не за партію!

ВІДДІЛ ПРЕСИ ПРИ ГОЛОВНІЙ КОМАНДІ СВУР

Independent Ukraine
2315 WEST CHICAGO AVENUE
CHICAGO 22, ILLINOIS, U. S. A.

Return and Forwarding Postage Guaranteed

BULK RATE
U. S. POSTAGE
PAID
Chicago, Ill.
Permit No. 7547

To: